

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ν. ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ.

ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ

ΑΜΠΕΛΑΚΙΩΝ
ΥΔΡΑΣ — ΣΠΕΤΣΩΝ — ΨΑΡΩΝ.

« L'esprit ultra-démocratique des Grecs, au lieu de s'ennoblir par l'association, s'est perdu dans la licence et les dissensions politiques: c'est le résultat de la liberté sans l'ordre ».

F. Boulanger (en 1873).

DF
801.4
S 8
F 5

1927

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΙΓΑΙΟΣ - Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ -
1927

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ν. ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ.

ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ

ΑΜΗΕΛΛΑΚΙΩΝ

ΥΔΡΑΣ - ΣΗΕΤΣΩΝ - ΨΑΡΩΝ.

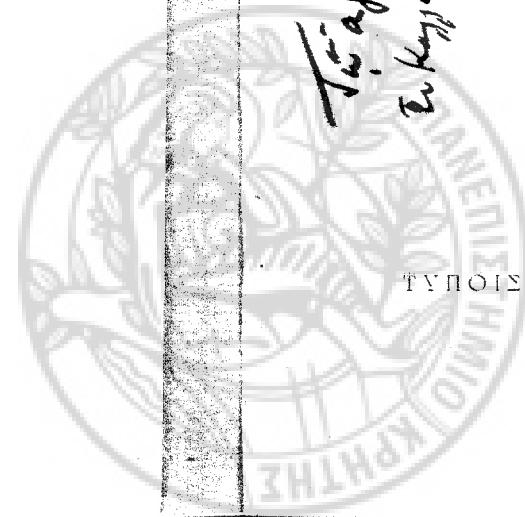
I. - Τὸ κοινωνικὸν θαῦμα τῶν Ἀμπελανίων (τῷ 1788 - 1811).

II. - Ἡ Ἑλληνικὴ ναυτιλία κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἐπαναστάσεως.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ - Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ.

1927

ANTI ΠΡΟΛΟΓΟΥ.

Ἐνδιαφέρουσα καὶ διδακτικὴ εἶνε ἡ ἱστορία τῶν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἑλληνικῶν κοινοτήτων, αἵτινες ἥκμασαν ιδίως εἰς τὰ Μαδεμοχώρια τῆς Χαλκιδικῆς, ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ μάλιστα ἐν Πηλίῳ, ἔνθα μόνη ἐνδειξις ὑποτελείας ἦτο ἡ πληρωμὴ φόρου.

Ἄλλ' ἡ κοινοτικὴ δόξα τῶν Ἀμπελακίων, τῆς "Υδρας" τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν εἶνε ἀνωτέρα πάσης ἄλλης, διότι ὁ βίος αὐτῶν, ὡς πρὸς μὲν τὰς τρεῖς νήσους συνεδυάσθη μετὰ τῶν ναυτικῶν συνεταιρισμῶν, δι' ὃν ἐγκαίρως παρεσκευάσθη ἡ ἐμπορικὴ ναυτιλία, μεταμορφωθεῖσα εἰς ἐθνικὸν στόλον, κατὰ τὸν ίερὸν ἡμῶν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν Τούρκων ὡς πρὸς δὲ τὰ Ἀμπελάκια ὁ κοινοτικὸς σκοπὸς προσηγορίσθη εἰς τὸν ἐν τῇ ἴστορίᾳ μοναδικὸν συνεταιρισμόν.

Ἡ μικτὴ συνεργατικὴ ἑταῖρεία—παραγωγῆς, καταναλώσεως καὶ ἀμοιβαίας πίστεως—τῶν Ἀμπελακίων εἶχεν ἐπεκτείνῃ, κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰώνος, ἐπιτυχῶς τὰς ἐργασίας αὐτῆς εἰς τὰ πλεῖστα ἐμπορικὰ κέντρα τῆς Ἀνατολῆς, ἐπίσης εἰς τὴν Ῥωσίαν, Αὔστριαν, Γερμανίαν, Γαλλίαν, Ἀγγλίαν καὶ Ὀλλανδίαν.

Ἡ δὲ πολιτειακὴ καὶ κοινωνικὴ κατάστασις τῆς δημοκρατικῆς κοινοπολιτείας τῶν Ἀμπελακίων ὑπῆρξε θαυμασιώτερα, καίτοι, κατὰ σχῆμα δέξυμωρον, ἵτο συγχρόνως ὑποτελής φόρον εἰς τὸν Σουλτάνον. Εἰς τὴν μεταξὺ Ὁλύμπου καὶ Ὅσσης χαράδραν, ὑπὸ τοῦ Πηνειοῦ καὶ τῶν Τεμπῶν χωριζομένην, ἐλύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τὸ μεγαλείτερον ἵσως κοινωνικὸν πρόβλημα, σχεδὸν κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Πλάτωνος ἐν τῇ ἰδανικῇ του Πολιτείᾳ, καὶ καθ' ὃν τρόπον

λοκεῖ τε ἡ εὐδαιμονία ἐν τῷ σχολῇ εἴναι
ἀσχολούμενα γὰρ ἵνα σχολάζωμεν, καὶ πολε-
ιοῦμεν ἢν εἰρήνη τῷ φωμεν.

Ἀριστοτέλης (Εἰς Ἡθ. Νικου. Κ' § 7).

έπι πολλοὺς αἰῶνας θεωρητικῶς ώνειρεύοντο αὐτὸ οἱ κοινωνιολόγοι. Παρὰ τὸ ἐνδιαίτημα τῶν Θεῶν καὶ τῶν Θεαινῶν τοῦ Ὁλύμπου ἔλαμψεν ἐντὸς τοῦ σκότους τῆς τουρκικῆς δουλείας φῶς ἀληθοῦς ἐλευθερίας, πολιτικῆς ισότητος καὶ ἀδελφότητος, κατὰ τὰ διδάγματα τοῦ Χριστοῦ. Εἰς τὰς κλιτύας τοῦ Κισσάβου καὶ εἰς τὰς χλοερὰς παραποταμίους μικρὰς πεδιάδας τῶν Τεμπῶν ὄλβιώς ἐβίωσαν οἱ αὐτοπολίται τῆς δημοκρατικῆς ὅμοσπονδίας τῶν Ἀμπελακίων. Άλλήν εὐδαιμονία αὕτη βραχὺν μόνον διήρκεσε χρόνον.

Τὰ μαθήματα ὅμως τῶν Ἀμπελακιωτῶν καὶ τῶν νησιωτῶν ἀνάγκη νὰ διδαχθῶσιν οἱ σύγχρονοι Ἑλληνες πληρέστερον, τὸ μὲν λόγῳ τοῦ ίστορικοῦ ἐνδιαφέροντος αὐτῶν τὸ δὲ διότι, ἐὰν ἡ Ἑλλὰς κυβερνηθῇ ὑπὸ ἀληθῶς δημοκρατικῆς κυβερνήσεως, ὡς εὐελπιστῶ, βεβαίως θὰ θέσῃ αὕτη ὡς θεμελιώδη βάσιν τῆς πολιτείας τὴν ἀπανταχοῦ ὅμοιόμορφον ἀναδιοργάνωσιν τῶν τε κοινοτήτων καὶ τῶν δήμων, συμφώνως πρὸς τὰς ίστορικὰς καὶ ἐθνικὰς παραδόσεις ἡμῶν. Διὰ τῆς ἀλληλοβοηθείας αὐτῶν μετὰ τῶν συνεργατικῶν συνεταιρισμῶν θέλουσι τότε ἀνεγερθῆ τὰ ισχυρότατα τῶν ὄχυρων πόλεων κατὰ τῶν ἐθνοφύλων κοινοκτημόνων καὶ δικτατόρων, ἵνα ἐπιβληθῇ τοῖς πᾶσιν ἡ ἀληθῆς ἐλευθερία μετὰ τάξεως.

Ἐν Ἡλυσίῳ Καλλιθέας, τῇ 5 μαΐου 1927

Γεώργιος Ν. Φιλάρετος

Εἰσαγωγή.

Μετά τὴν ἐτοι 1821 καταστροφὴν τοῦ Ἀρτεμισίου ἐπὶ τοῦ Ἀλῆ-Πασοῦ τῷ Ιωαννίνοι, ὃσοι ἥδενήθησαν τὰ διασωθῶσι διεσκορπίσθησαν εἰς πολλὰ μέρη καὶ μέχρι γερμανικῶν τιμῶν πέλεσθαι. Άλλη ἡ ίστορία τοῦ διασήμων συνεταιρισμοῦ αὐτῶν ἔμεινε τοῖς πολλοῖς ἀγρωστοῖς, διόπι αἱ εἰς τὰ ίστορικὰ συγγράμματα περιλαμβανόμεναι περιχωραὶ πληροφορίαι ἥσαν ἀνεπαρκεῖς τὰ δώσωσι καὶ ἀνηδόναν ἱδέαν τοῦ θαυμασίου ἔργου τῶν Ἀμπελακιωτῶν ἀπὸ κοινωνικῆς, πολιτικῆς, συνεταιρικῆς καὶ συνεργατικῆς ἀπόφεως.

I

Οταν τὸρ μάϊον τοῦ 1892 τυχαίως ἥδενήθη τὸ ἐπισκεψιθεῖ τὰ Ἀμπελάκια, αἱ περὶ τοῦ παρελθόντος αὐτῶν γράσσεις μονι μὲν δὲν ἥσαν περισσότεραι τῷρ ἐτῇ Ἡεσσαλίᾳ τοῦ Ν. Γεωργιάδον, περιεχόμεναι εἰς ὅλης γραμμάτων, ἐτῇ αἱς ὅμως ἀνεφέρετο ἡ ἔκδοσις τοῦ βιβλίου τοῦ *Boulanger*. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἐκείνῃ, ἀναζητήσας εἴδος διὰ τὰς περὶ αὐτῶν ὅλης πληροφορίας τοῦ Γάλλου *Beaujouur* καὶ τοῦ Ἀγγλον *Urquhart* συνεπλήρωσεν δὲ *Boulanger*, διὰ τοῦ ὑπὸ φίλων τοῦ ἐτοί Παρισίοις δημοσιευθέντος ἔργου τον, διότι ὁ συγγραφεύς, μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς ἥλης εἰς τὸρ ἐκδότηρ, εἶχεν ἀποθάνη τῇ 12ῃ ἀποιλίνον 1875.

Τὸ βιβλίον τοῦτο τῶν ἀρχαίων μαθητοῦ τῆς ἐτοί Αθήνας Γαλλικῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς εἶνε πολύτιμον, διόπι ἐγράφη συμφώνως πρὸς τὰς σημειώσεις τοῦ Ἀμπελακιώτου ίατροῦ Δρόσου Μροστοῦ, ὃσις ἥτο καὶ ἐτ τῶν πρώτων ἰδόντων τοῦ συνεταιρισμοῦ δθερ παρέχει ἡμῖν καὶ συμπληρωματικάς πληροφορίας ἀξιολόγους. Ενδίσκετο δὲ τὸ Ἑλλάδι τότε δ φίλελλην οὖτος Γάλλος ὡς ἀρχιτέκτων. Κατὰ τὰ σχέδια αὐτοῦ ἐπτίσθησαν πολλὰ δημόσια ἐν Ἀθήναις κτίσια, ἐτοίς καὶ τὸ βουλευτήριον. Υπὸ τὰς ὁδηγίας

τον ἐγένετο ή ἀνακτήσις τῆς *Ρωμαϊκής ἐκκλησίας* καὶ ἀγγέρουθη τὸ πρῶτον τῆς *Οἰνουπακῆς ἐκκένεσεως* μέγαρον περὶ τὸν χῶρον τοῦ Συππείου, ἔνθα νῦν ἀνεῳδται τὸ ἄγαλμα τοῦ Βέρωνος. Υπὲρ λάρτα ταῦτα χάριτες ὁφεῖλοται αὐτῷ, νεφίλως διότι ἡθέλησε τὴν διασώσην ἰστορικὰς πληροφορίας, αἵτινες ἀναμφιστότως εἰσὶν ἀξία εὐρετέρων διαδόσεως καὶ πληρεστέρας ἔξαρχιθύσεως. Τοιαὶ εἰναι τὰ σπουδαιότερα τμῆματα τοῦ δημοσιευθέτου ἔργου του: τοῦ) ἀπόμνημα ἀπὸ τῆς ἀπριλίου 1847 πρὸς τὸν τότε πρωθυπουργὸν τῆς Ἑλλάδος Ι. Κωλέττην²⁰) τὸ ἀγαρεώθερ δεντρεον καταστατικὸν τοῦ συνεταιρισμοῦ ἀπὸ τῆς Ἰαγοναγίου 1795 καὶ ²¹ τοῦ) ἰστορικὸν σημείωμα περὶ ναυτικῶν συνεταιρισμῶν. Αντινηρῶς δίλγοντες μετὰ τὴν ἐπίδοσιν τοῦ ὑπομηματος μῆρας βραδύτερον ἀπεβίωσεν ὁ Κωλέττης, οὐδὲν δὲ ἵχρος σχετικῆς πρὸς αὐτὸν ἐνεργείας του εἶνε γνωστόν.

II

Ἐν ἀρχῇ ἔγραψα (20 Ιονίου 1900) σχετικὴν μελέτην, μᾶλλον δὲ τὸ πότε σκαλαθύρωματος καὶ ὅπο τὸν τίτλον «Συνεργατικὴ ἐταιρεία Ἀμπελακίων», δημοσιευθεῖσαν εἰς τὸ «Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον» Σκόπου (1901 σ. 48—64). Αὕτη ἐξεδόθη καὶ ἐν φυλλαδίῳ εἰς ἑλάχιστα ἀντίτυπα, ἔπιτοτε ἔξαντληθέντα, βραδύτερον δὲ καὶ γαλλιστὶ *La société coopérative d' Ampelakia* εἰς «Messenger d' Athènes» (20, 22, 24, 25 Αὐγούστου 1916). Εγκαίρως δημως κατανοήσας δὲ τὸ σπουδαιὸν τοῦτο θέμα ἔχοηζεν εὐρυτέρας δημοσιεύσεως, ἀρέπτινῃ κανονικώτερον αὐτὸν ἐν διαιρίᾳ μου, γενομένην ἐν Λαρίσῃ, τῇ 2ῃ σεπτεμβρίου 1900, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς τότε γενομένης γεωργικῆς ἐκκένεσεως, «Περὶ τοῦ πρώτου συνεργατικοῦ συνεταιρισμοῦ τῆς κοινότητος Ἀμπελακίων». Η διαιλία αὗτη ἐδημοσιεύθη τότε μόνον εἰς «Θεσσαλίαν Βάριου (28 Ηρεμβρίου — 7 Δεκεμβρίου 1900). Καὶ ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Παραγασποῦ ἀνεκόνωσα (19 ὁκτωβρίου 1900) τὰ περὶ τοῦ θέματος τούτου εἰς τὸ «Νομικὸν τμῆμα» αὐτοῦ.

Αἱ μελέται μου αὗται, ἀραδημοσιευθεῖσαι καὶ εἰς ἄλ-

ιας ἐφημερίδας τηματικῶς, ιδίως εἰς «Εοτίαρ» (ἐπὸ τοῦ Σπ. Λασίου) καὶ «Κοράτος», συνετέλεσαν, ἥποις λίθινοι γρῦποι οἱ πολλοὶ καὶ ἐν ταῖς λεπτομερεῖαις περὶ θέματος ἰστορικοῦ, ὅπερ ἀπεδειγμένοι ὅτι εἶχε καὶ ἐπικαιρότητα μεγίστην, διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην πολὺς ἐγίγνετο λόγος εἰς πλεῖστα κράτη περὶ τῶν συνεργατικῶν ἐταιριῶν. «ώς περὶ δὲλως νέου συστήματος συνεργατικῶν συνεταιρισμῶν», οὗτοιος διεξεδίκουν τὴν πρωτεραιότητα συγχρόνως ²² Αγγλοι τε καὶ Γάλλοι. Γερμανοὶ καὶ Ἰταλοί, ἵσσοις διότι πάντες εἶχον ὄδηγηθῆ ἀπὸ τὰ βιβλία τοῦ *Beaujouer* καὶ τοῦ *Urquhart*, καίτοι κατὰ ἰστορικὴν ἀκρίβειαν, ἡ πρωτοβουλία ἀνήκε μόνον εἰς τοὺς δούλους *Ἀμπελακίων*, ἐπινοήσαντας καὶ θαυμασίως ἐν περίπον αἰώνα προγενεστέρως ἐφαρμόσαντας αὐτό, παρὰ τὰ *Θεσσαλίαν* *Τέμπη*, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ συνδιάσαντας τὸν συνεργατικὸν συνεταιρισμὸν μετὰ τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἐν τῇ (ὑποδούλῳ) κοινοτικῇ πολιτείᾳ ἔξαντλημίων περίπον ψυχῶν, αἵτινες ὡς μέλισσαι, ἐργαζόμεναι σχεδὸν πάσαι, ἡμεῖοντο ἀναλόγως τῆς ἔργασίας των. Τὸ δὲλον σύστημα προσαλεῖ ἔτι μᾶλλον τὸν θαυμασμὸν τῶν μεταγενεστέρων λόγῳ τῆς πρωτοτυπίας του, ἐφ' ὃσον ἡ «Ἐρωσίς» (*Άρσα ἐκ τῆς Hanse*) τῷ 90 τῆς Γερμανίας πόλεων, κατὰ τὸν 13^{ον}—17^{ον} αἰώνα, περιορισθεῖσα τῷ 1670 μ. Χ. εἰς τὴν τῆς Αυστρίας, τοῦ *Ἀμβούργου* καὶ τῆς Βρέμης, ἥτοι, ὡς νομίζω, μᾶλλον ἔνωσις πόλεων ποδὸς ἐμπορικὴν ἀλληλοβοήθειαν, ἀπέχοντα ἐκ τῶν βάσεων τοῦ συνεταιρισμοῦ ἔργασίας καὶ πεφαλαίον.

III

Ποθῶν νὰ καταστήσω πασίγγωστον τὴν ἰστορικὴν ταύτην ἀλήθειαν εἰς τε τὸν διλοδαποὺς καὶ ιδίως εἰς τὸν ἡμεδαπούς, ὃν ενάριθμοι τότε ἀτελῶς καὶ ἀορίσιως ἔγγρωζον τὰ περὶ *Ἀμπελακίων*, νὰ συνδαυλίσω δὲ καὶ τὴν φιλοτιμίαν τῶν κυβερνώτων, ὅπως συντελέσωσιν εἰς τὴν ἀραβίωσιν, κατὰ τὸ δυνατόν, τοῦ σωτηρίου θεσμοῦ, δοτις καρποφόρως εἶχεν ἐπεκταθῆ καὶ εἰς τὸν ναυτικὸν συνεργατικὸν συνεταιρισμούς, ἐδημοσιεύεσα εἰς τὸν «Ἐρ-

μήν τὸν Ἀθηνῶν: Ιον Συνεργατικὴ ἔταιρεῖαι» (Στατιστικὴ — Νομοθεσία — Ἐν τῇ δούλῃ Ἑλλάδι, τῇ 10ῃ καὶ 17ῃ δεκεμβρίου 1900). 2ον Συνεργασία καὶ Κοινότης, τῇ 2ῃ μαΐου 1904. 3ον τὸ Παρισινὸν Bou marché (Τὰ θαυμάσια ἔργα τῶν 4700 ἐμποροῦπαλλήλων των, τῇ 8 ἰονίου 1901). Ηροσέτι εἰς τὴν ἀγροτικὴν Κρήτην, ὅπο τὸ γερακὸν πύλον. Ἡ Ελληνικὴ ναυτιλία κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἐπαναστάσεως, τῷν ἄριστοι: I Ἰστορικὸν σημείωμα περὶ συνεργατικῶν συνεταιρισμῶν ἐν τῇ δούλῃ Ἑλλάδε II Συνεργατικοὶ συνεταιρισμοὶ γαντικῆς ἐμπορίας III Ἐκενθεσία ἀνεν τάξεως (τῇ 3ῃ, 6ῃ καὶ 10ῃ μαΐου 1907).

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς διεθροῦς ἐν Βορδὼ τῆς Γαλλίας γαντικῆς ἐπέθεσεως, ἀνεδημοσίενος ταῦτα, μετά τινων προσθηκῶν καὶ βελτιώσεων, ἐν χωριστῷ τεύχει, τῷ 1907 ὅπερ ἀφιέρωσα εἰς τὸν Maurice Rouvier καὶ Ἀχιλλέα K. Τιόπουλον, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐν Μασσαλίᾳ, κατὰ τὰ ἔτη 1867 καὶ 1868, ἐν τῷ ἐμπορικῷ οἴκῳ Ζαφειροπούλου καὶ Ζαρίφη συνεργασίας ἡμῶν¹. Ήερὶ αὐτοῦ ἐδημοσιεύθη βιβλιογραφία εἰς τὸν Dalloz (19^ο cahier 1907)².

IV

Ο Boulangεr μετὰ τιμακονταετῆ ἐν Ἑλλάδι διαμορήτη, μετέβη εἰς Γαλλίαν, ἀποφασισμένος ρὰ διαθέση τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου του καὶ δῆλη τὴν περιουσίαν του εἰς περιθάματα πρὸς ἀφαρμογὴν τοῦ ἐμπορικοῦ συνεταιρισμοῦ Ἀμπελακίων. Ἐκ τοῦ προλόγου τοῦ βιβλίου του εἶχον μάθη ὅτι οὗτος διὰ τῆς διαθήκης του εἶχε διατάξη τὸν γενικὸν κληρονόμον του Jouanne, ὅπως ἴδούσῃ ἀγροτικὸν καὶ συνεργατικὸν συνεταιρισμὸν εἰς Ry (Maison rurale d'expérimentation sociétai're de Ry). Κεῖται δὲ τοῦτο εἰς Seine-inferieure ἐν τῷ δήμῳ Darnétal, παρὰ

¹ Εξ αὐτῶν ὁ μὲν πρῶτος ἐγένετο πρωτυπονογός ἐν Γαλλίᾳ, ὅρα (εἰς «Σημειώσεις ἀπὸ τοῦ 75ον ὑψώματος» σ. 22, 31, 172), δὲ ἔτερος καὶ φίλιατος τῶν ονυγγενῶν μου ἀπεβίωσε τῇ 29ῃ ὁκτωβρίου 1924 ἐν Μασσαλίᾳ. (Ἄντρι ο. 6. 94).

² Ἡ μελέτη αὐτὴ ἔτυχε καὶ τῆς ἀπογομῆς ἀργυροῦ μεταλλίου.

τὴν Rovèr τῆς Γαλλίας. Ήοὺς ἐξασφύθων τὸν περιατέρων παρενάλεσα τὸν L. Beauchet, καθηγητὴρ ἐν τῇ τοιωτῇ σχολῇ τῆς Νανσεγ καὶ συγχρόνως δίμαρχον, συγγραφέας δὲ τῆς τετρατόμου ἱστορίας τοῦ Ἰδιωτικοῦ δικαίου τῆς Ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας, καὶ μοὶ δώση πάσιν σχετικὴν πληροφορίαν. Ο κ. Beauchet, ὃν εἶχον ἐν Ἀθήναις γιλοχεισίην, κατὰ τὰ ἔτη 1895—1896, ὅτε ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ μονοῦ ἔγραψε τὸ ἔργον του, ἀπινθύνθη πρὸς τὸν Jouanne ἄλλο οὗτος εἶχεν ἀποθάρρη, εἰς ἐμὲ δὲ ἀπεστάλη ἢ ἀπὸ 21ης νοεμβρίου 1900 ἀπάντησις τῆς συζύγου του, δι' ἣς αὕτη λέγεται ὅτι ὁ σύζυγός της, ἀφοῦ κατηγάλωσε τὸν βίον του, προσπαθῶν ρὰ ἐπειλέση τὴν παραγγελίαν τοῦ Boulangεr, ἀπεβίωσε τὴν 15ην νοεμβρίου 1895, καὶ διὰ ἥθελερ ἀναθέση εἰς φίλον του, ὅπως συντάξῃ ἐκθεσιν σχετικήν. Ἱτις δικαὶος οὐδέποτε ἔφθασε μέχρις ἐμοῦ. "Οθεν δὲρ ηντύχησα ρὰ μάθω τάποτελέσματα τοῦ ἐν Ry πειράματος.

V

Πάντα ταῦτα μὲν ἔπεισαν ὅτι ἔπρεπε ρὰ δημοσιεύσω τακτικωτέρων μελέτην, πολλῷ μᾶλλον διότι ὁ πολύτιμος φίλος μου Μίλτιάδης Δάλλας μοὶ ἔπειμψε κιβώτιον, περιέχον τὰ ἔγγραφα περὶ τοῦ ἐξαγωγικοῦ ἐμπορίου γημάτων Ἀγνιᾶς—Βιέννης, ἀπειρά εἶχον περιέλθη ἀντὶ ἐκ συγγενῶν του, τῶν ἀδελφῶν Χατζηπαστόλη, ὡς μοὶ ἔγραψεν ἐν τῇ ἀπὸ 16ῃ ἵανουαρίου 1905 ἐπιστολῇ του. Ἄλλ' ἄλλαι μὲν βούλαι ἀνθρώπων, ἄλλα δὲ Θεός κελεύει. Ἀδυράτου ἔνεκα πολλῶν λόγων, καταστάσις τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ πόθου μιν τούτου, κατέθηκα τὰ ἔγγραφα (τῇ συγκανέσει τοῦ Δάλλα) εἰς τὴν Ἐθνικὴν βιβλιοθήκην, καὶ εἰς θήκας φερούσας τὴν ἐπιγραφὴν «Ἀρχεῖα Ἀμπελακίων», ὡς ἀποδεικνύεται ἐν τῆς ἔγχειρισθείσης μοι ἀποδείξεως, ἀπὸ 12 μαΐου 1914, ὑπογεγραμμένης ὑπὸ τοῦ τότε ἔφόδου αὐτῆς Δ. Γρ. Καμπούρογλου.

Ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἄλλοι ἔσονται ἐμοῦ εὐτυχέστεροι, δημοσιεύω πάσας τὰς ἀνωτέρω πληροφορίας, ἵσως πρὸς βοήθειάν των καὶ ἐν τῇ περοιθήσει τῆς συμπληρώσεως τοῦ ἀρχαμένου ἔργου, διότε ἐντυχῶς δὲν ἀπέβη, ὡς νομίζω, ἐν-

πιῶς ἄκαρπον, διότι ἔχετε, οὐ μόνον εἰσίχθησαν, ἀλλὰ καὶ ἐποίησαν αὐτοῖς θησαύρους οἵ τε Ἑλλάδες συνεργατικοὶ συνειρμοῦσι, κατὰ τὰ νεώτερα συστήματα τῆς Ἑσπερίας. Λί πρωταὶ ἐκδηλώσεις τῆς ἐπιδροσεως τῶν μελετῶν μου ἐγένονται. ἐν μὲν Τουφράνλικ καὶ Ὁλυμπίᾳ τῷ 1901, τῇ πρωτοβούλῃ τοῦ Σ. Διοσίου, ὡς ρυμάρχον, ἐν δὲ Ξυλοκάστρῳ τῆς Κορινθίας, τῇ πρωτοβούλῃ τοῦ I. Σταματούλη διὰ συστάσεως τῶν πρώτων συνεργατικῶν συνεταιρισμῶν. Οὐκ ὅλοι τοιοῦτοι ἱετούργοισιν ἥδη καὶ ἐν Πιλίῳ.

Ἐξ τῶν σχετικῶν δημοσιευμάτων μου ἀναδημοσιεύω μόνον τὴν ἐν Λαρίσῃ δημίλιαν μου, κατὰ τὴν ὑπὸ πολλῶν ἐκφρασθεῖσαν ἐπιθυμίαν, μετὰ βελτιώσεων καὶ σημειώσεων τιτων, διαιρέσις τὴν ὕλην εἰς παραγράφους μετὰ τίτλων, ἀφοῦ, φεῦ! ἡ πάθησις τῆς δράσεως μου δὲν μοὶ ἐπιτρέπει γὰρ παρασκευήσω νέαν ἐργασίαν πληρεστέραν. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δὲ ταύτῃ ἐθεώρησα καλὸν νάναδημοσιεύσω ἐρταῦθα τὰ ἐν τῷ *Messager* γαλλιστὶ καὶ ἐκ τοῦ βραβευθέντος βιβλίου μου τημάτα τινα περὶ γαντικῶν συνεταιρισμῶν.

Τὸ ἀνά χεῖρας δημοσίευμα δὲν περιέχει ἐπαρκῆ ἀνάπτυξιν τοῦ θέματος ἀπὸ κοινοτικῆς ἀπόψεως· ἀλλὰ τὰς γνώμας μου περὶ κοινοτήτων — ἀς μετὰ ἴδιαιτέρας στοργῆς μελετῶ ἐπὶ ἔξικονταετίαν περίπου — ἐξέθηκα πολλάκις· δθερ παραπέμπω τὸν ἀναγνώστην ἵδιως εἰς τὴν πρὸ εἰκοσιπενταετίας δημοσιευθεῖσαν πραγματείαν μου «Πολιτεῖαι καὶ κοινότητες».

Γ. Φ.

I

ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΝ ΘΑΥΜΑ ΤΩΝ ΑΜΠΕΛΑΚΙΩΝ (Τῷ 1788-1811).

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἐν Λαρίσῃ γεωργικῆς καὶ κτηνοτροφικῆς ἐκθέσεως, ὁ Γεώργιος Ν. Φιλάρετος ὠμίλησεν, ἐν τῇ αἴθουσῃ τοῦ διδασκαλείου, τῇ 26 σεπτεμβρίου 1900, ἐνώπιον πολυπληθοῦς ἀκροατηρίου, παρισταμένης τῆς τριμελοῦς ἐπιτροπῆς τῶν δημάρχων (Ζαρδάνη, Λαρίσης, Κούρια, Ἀμπελακίων, καὶ Ὁλυμπίου, Γόννων).

«Περὶ τοῦ
πρώτου συνεργατικοῦ συνεταιρισμοῦ
τῆς κοινότητος Ἀμπελακίων».

«Ἐκ τῆς συγέλεύσεως — εἰς ἣν τῇ ἀξιεπαίνῳ τῶν Λαρισίων προνοιάᾳ ἐκλήθημεν πάντες, κύριοι, οἱ περὶ τῆς γεωργίας καὶ τῆς κτηνοτροφίας ἐνδιαφερόμενοι — ἐνόμισα ὅτι ὕστειλον κάγων γὰρ μὴ ἀπουσιάσω. Μὴ ἔχων δύναμιν ἐκθεμάτι γὰρ καταθέσω εἰς τὸ ἐκθετήριον, ἐνόμισα, ὅτι ἀσκοπον δὲν θα ἔτο, ἐάν ἀπὸ τοῦ πρώτου τούτου σταθμοῦ τῆς ἴδιωτικῆς πρωτοβουλίας, ἐπ’ ἐλπίδι μέλλοντος βελτίσσονος, ἐργίπτετο βλέμμα ταχὺ πρὸς ἐν τῶν ζαεινῶν σημείων τοῦ παρελθόντος τῆς Θεσσαλίας.

Πρὸς τοῦτο ἐξελεξάμην ως θέμα τὴν ἐξέλιξιν τῆς κοινοτικοσυνεργατικῆς ἑταίρειας τῶν Ἀμπελακίων — ἀπὸ τοῦ ἔτους 1788 μέχρι τοῦ ἔτους 1811 μ. Χ., διότι ὁ συνεταιρισμὸς ἐκεῖνος — περὶ οὗ οἱ πολλοὶ ἀσαρῆ, πῶς καὶ ἀστικόν, νομίζω, ἔχεισι γνῶσιν — δὲν ἔτο μόνον ἐμπορικὸς καὶ βιομηχανικός. Ἡτο καὶ σύνδεσμος γεωργῶν καὶ κτηνοτρόφων, οἵτινες ἐκκλησιέργουν τὸν βάχ-

τον και το έρυθρόσον κατά συστήμα περίπου τῶν ἐπιμέρτων κακλιερητῶν, σπερ όξηγνοντες και ἐπεὶ εισποιήσεν τὴν ξωογόνος ἐπίδρασις ὑγιοῦς κοινοτικῆς αὐτοδιοικήσεως, πρὸς κανόναν δρεῖς λιδιοκτητῶν, ἀγροτῶν, κερκικούγων και ἔργατῶν.

Κατ' εὐτυχῆ συγκυρίαν εἶχον, πρὸς τῆς εἰσήργειας τῆς Λαρισαϊκής ἐκθέσεως, πρὸς ἄλλον σκοπὸν ἐρευνήσῃ ἐκ τῶν ἀκριβεστέρων πηγῶν τὰ περὶ τοῦ θέματος τούτου. Τὴν μελέτην μου ἐκείνην¹, διασκευασθεῖσαν και συμπληρωθεῖσαν θέλω λάβῃ στήμαρον τὴν τιμὴν νάνακοινώστω εἰς τοὺς τιμήσαντάς με διὰ τῆς παρουσίας τῶν.

§ 1.—Ἡ πατρὶς τῶν συνεργατικῶν ἐταιρειῶν.

Ἐκ τῶν τελευταίων πορισμάτων τῶν φιλολογικῶν ἐρευνῶν ἐπαρκῶς, πιστεύω, ἀπεδείχθη, ὅτι πᾶσαι σχεδὸν αἱ ἐπιστῆμαι και αἱ τέχναι ὁμοιάζουσι ποταμοῖς, ὡν τὰς πηγὰς ἀνηκαίως ὅρειλει κατὰ τὸ μᾶλλον τὴν τῆτον νάναζητήσῃ ἢ περιηγητῆς τῶν . . . Βιβλιοθηκῶν εἰς τὰς ἐν Βιβλίοις ἀποτυπωθείσας κεφαλὰς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἐγένοντο μάλιστα οὗτοι ἐν ἀγνοίᾳ τῶν οἱ ἀνάδοχοι πρὸς διογκωτολογίαν δὲν τῶν νεωτέρων ἐφευρέτεων. Καὶ μόνος ἢ ἀριστοτελικὸς κολοσσιαῖος φάρος — ὁ τοὺς αἰῶνας διὰ τῶν παμμεγέθων ἡλεκτρικῶν λαμπτήσων του ρωτίσας και ἐσαὲι φωτίσων — θὰ ἔρχει νὰ κυρώσῃ τὴν παρατήρησιν ταύτην.

Τοιοῦτον παγκοσμίως εἰσὶ παραδεῖγμένα ταῦτα, ὥστε καὶ ὑπὸ Ἑλλήνων ἐπαναλαμβανόμενα δὲν θεωροῦνται, πιστεύω, ὡς κακυγησιολογίαι, δινάμεναι νὰ καρακτηρισθῶσιν ὡς πιστοποιητικὰ ἀδροήτους θύνικού ἐγωισμοῦ. Τοιοῦτος ἕμως κίνδυνος οὐκτὸς ἀναπόσευκτος, ἐὰν ἀγενούς ἐπαρκῶν μαρτυριῶν, ἐπεγέρθουν νάποδεῖξω, ὅτι και κατ' αὐτοὺς τοὺς νεωτάτους χρόνους ἐν Ἑλλάδι δέοντα νάναζητηθῆται πατρὶς θεσμῶν, οὓς ἐστερείσθησκαν ὡς ἴδια αὐτῶν ἔργα

τὰ μᾶλλον παπούτισμά τῶν κρατῶν. Η καμποσεργιαστὴνη αὕτη, ἡδύνατο νὰ προκαλέσῃ και κακγαστρούς περιφροντικούς. ἐλλὰ προτετίθετο ἦτι τὴν Τίγλακον μόνον ἐλεύθερα, ἀλλὰ και δούλη ἔτι ἔσωκεν εἰς τὴν Δύσιν διδάγματα περὶ θεσμῶν, ὡν ἡ μελέτη ἀπηγγείλησε τοὺς συρταρέους ἄνδρας, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πλάτωνος μέχρι τοῦ Jaurés περὶ ὧν Ζητήλεις και ζουληράδοι, γίνεσθαι τα και νυκτός, ψηφύπνως ἐργάζονται πρὸς λύσιν τοῦ σπουδαιοτέρου κοινωνικοῦ προβλήματος.

Ἡ πληροφορία, ὅτι ταῦτα ἐγένοντο εἰς γονίν τινὰ τῆς δούλης Θεσσαλίας, διατελεσθήσας ὑπὸ τὸ μαστίγιον τοῦ δεσπότου — λήγοντος τοῦ ΙΙΙ^ο αἰώνος — δεδικαιολογημένως θέλει διεγείρη δυσπιστίαν τῷ ἀναγνώστῃ.

Καὶ δύμας ἡ ιστορικὴ πανοπλία μου εἶναι τοιαύτη, ὥστε ἔχω δι' ἐλπίδος, ὅτι θὰ διασωθῶ ἀπειροτος, τοκωδῶς ἀποδεικνύων διὰ τῆς ἀψευδός ιστορίας, ὅτι τὰς Ἀμπελάκια τῆς Θεσσαλίας είναι κυρίως ἡ πατρὶς τῶν συνεργατικῶν συνεταιρισμῶν ὅτι ἐκεὶ οὐχὶ θεωρητικῶς, ἀλλὰ ἐν τῇ ἐφαρμογῇ, ἐξ ἵκανον ἐπωαστήρποτε χρόνου, ἐλεύθερηστεν, οιονεὶ ως πρότυπον ἀγροκήπιον σχεδόν, ἡ πολιτεία τοῦ Πλάτωνος και ἰδίως ἡ θεσμὸς τῶν sociétés coopératives. Θέλω ἐν τέλει εὐκόλως βεβαιώσῃ ὅτι ἡ πληροφορία τριῶν Ἑλλήνων ὑπουργῶν ἐν τῇ ἀπὸ 27 οἰανουαρίου 1896 αἰτιολογικῇ ἐκθέσει τοῦ μὴ ψηφισθέντος νομοσχεδίου περὶ ἐταιρειῶν, καθ' ἥν ἐν Ἀγγλίᾳ και Γερμανίᾳ ἐνεργάνταν δῆθεν «καὶ πρῶται» συνεργατικὲς ἐταιρεῖαι, διαψεύδεται ὑπὸ τῆς ιστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους.

§ 2.—Κοινοτικοταιρικὸς σύνδεσμος.

Οὐδεὶς πιστεύω θέλει ζητήσῃ ἐν τῇ συνοπτικῇ ταύτῃ μελέτη τὴν ιστορίαν τῶν αὐτονόμων Ἑλληνικῶν μικροπολιτειῶν και τῶν κοινοτήτων¹. Τούτου ἔγεκα δὲν ἐπιχειρῶ οὐδὲ δι' ὀλίγων γραμμῶν γὰρ συνοψίσω τὸν βίον τῶν συγχρόνων καχεκτικῶν ἀπογόνων τῶν, θετῶν δὲ πατέρων τῶν

¹) Εἰς «Ἐθνικὴν Ημερολόγιον» Σκόπου τεῦ έτους 1901 σ. 49—64, ὡπὸ τῶν τίτλων «Συνεργατικὴ Εταιρεία Αρπελλαζίων».

Γ. Φιλ. Πολιτεῖαι και κοινότητες. Εν Αθήναις. 1902.

συνεργατικῶν ἑταῖρειῶν, καίτοι μεγάλην ἔχει τὸ θέμα μου πρὸς αὐτοὺς συνάρτειν. Ἐπιμελῶς δὲ ἀποσιωπῶ καὶ αὐτὰ τὰ διάφορα συστήματα περὶ ἑταῖρειῶν καὶ ἑταῖρικῶν συνδέσμων, σίτινες γρηγορεύοντιν ὡς μογῆς πρὸς γενικὴν ἀνάπλασιν τοῦ ὄλικοῦ καὶ τοῦ ἥθικοῦ κόσμου, διὸ τῶν συναττείων καὶ τῶν συλλόγων.

Ἐκών ἂκων, διεσθίω να περιστριθῶ στενώτατα εἰς τὴν διεργατινὴν τῶν γενεθλίων τῆς θυματουργοῦ ἐκείνης ἀδελφίκης καὶ συνεταιρικῆς, ἐν ἡλικίᾳ στριμέτρᾳ ἐνίστεως, διὸ τῆς ἐδημιουργήμητη ἐν ἑδάσει, στενάζοντι ἐκ τοῦ τουρκικοῦ ἔγγονοῦ, σατιστικήθεος ὀλικότητος, ἀναμιμητούστης τούς ἀνθρωποτεῖς κήπους, ἐν οἷς ἀμέριμνοι καὶ εὐτυχεῖς ἔμησαν ἐ Αδάμ καὶ ἡ Εὔα, πρὶν τῷ, ἐνεκα τοῦ διεσθεῖ, ἀριθμῶν εἰς τὸ ἱκανὸς τῆς δυστυγίας βάραθρον.

Ἐκ τῶν κατὰ τοὺς γράσσους τῆς τουρκικῆς συρκνής, ἐλληνικῶν λοιποτεκνῶν πλειάδων, τῇ φαεινοτέρᾳ — μετὰ τὴν τοῦ Πηλίου — ἀνατιλέκτως εἰνε^ο τῇ παρὰ τὰ Θεσσαλικὰ Τέμπη τῶν Ἀμπελακίων, τίτις συνέκειτο ἐξ 22 γωρίων καὶ γωριδίων.

§ 3.—Ἐπὶ τοῦ Κισσάβου, παρὰ τὰ Τέμπη.

Εἶνε γρωστόν, διὶ κατὰ τὴν μεγάλην γεωλογικὴν μεταβολὴν¹, τὴν μέχρις ἡμῶν διατωθεῖσαν διὰ τῶν μυθιστορημένων περὶ τοῦ κατακλυσμοῦ τοῦ Δευκαλίωνος, ἐσγηματισθη — σὺν τῇ ἐκ τῶν ὑδάτων ἀποκαλυψθείσῃ. ἐρινώλακι πεδιάδι διὰ τοῦ γωρισμοῦ τοῦ Ὄλυμπου καὶ τῆς Ὀστης — ἡ ἀνωτέρα πάσης περιγραφῆς διασφάλιτ τῶν μαγευτικῶν Τεμπῶν. Πρὸς τὴν δυτικὴν τῆς Μαγνησίας πλευράν καὶ παρὰ τὴν ὅχθην τοῦ Πηνειοῦ κεῖται τὸ γωριδίον Μπαμπᾶ — ἀτυχῶς δικτηροῦν ἔτι διὰ τῆς ὀνομασίας του τὴν ἀνάμνησιν τῆς τουρκικῆς δεσποτείας — εἰς ὁ σταθμεύοντιν οἱ ἐκ Λαρίσης εἰς Τσάγεζι ἡ ἀντιστρόφως διευθυνόμενοι. Εἰς μικρὰν ἀπ' αὐτοῦ ἀπόστασιν, ἐπὶ τῶν ἔρειπίων

¹ Γ. Φιλ: 1) Ὁ ἐπὶ Δευκαλίωνος κατακλυσμὸς καὶ ἡ γωρισμὸς τῆς Εβδομάδας. Εἰς «Παραναστά» 1877 (Α' σ. 911). 2) Ιστορία Ἑλλην. πολιτευμάτων 1924 §§ 2-4.

τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳώτιδι Ὅμιλου καὶ τῶν Ὅμιλῶν, ὑπέρκειται τὰ Ἀμπελάκια ἐπὶ τῆς ἀκρωτηρίας τῆς Οστης, εἰς ὥστε 450 μέτρων ὑπὲρ τὴν ἡλιαστὴν, ἐν ᾧ τοῦ μεγαλειώτατοῦ καὶ ἀμφιθεατρικοῦ ὑπὲρ τὸ γεῖλος Βαθείας κοιλάδος, τῷ τέμνουσι πολυπλήθεις ὀράρχηγες. Τὸ τῇ παραπλήσιον καὶ τοῖς πολλοῖς ἔγγνωστον τοῦτο γωρίον — πρὸ καίνους δὲ τοῦ μεγαλείτερον τῆς Θεσσαλίας ἐμπορικὸν κέντρον — εἶχε κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1881 ἄνδρας 875 καὶ γυναῖκας 689. Ἀπὸ τῆς προσκοτήσεως τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν Εικόνα εἶναι καὶ ἔστι τοῦ δήμου Ἀμπελακίων τῆς ἐπαργίας καὶ τοῦ νομοῦ Λαρίσης. Ὁ πληθυσμὸς δύμως αὐτοῦ ἔντινος ἀνέξαντης, ὡς ἀλλοτε, μειούται, καθόστον, κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1896, ἀνηργοτείς 1454 κατοίκους ἐν δι.ω. Μετὰ δεκαπενταετῆ ἐλεύθερον βίον ἡ λαττώθη κατὰ 110 κατοίκους!

Ἡ δημόσιος ἀστράλεια εἶχε διαταλευθῆται ἐν Θεσσαλίᾳ ἐν ἔτει 1892. Μετὰ τὰς ἐκτογάδας τῆς Βιτε βασίου, κατὰ διπόριαν τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, εἶχε κριθῆ ὀναγκαῖα καὶ μετάναστις μου, ως ὑπουργοῦ τότε τῆς Δικαιοσύνης, εἰς τὴν δροθετικὴν γραμμήν, εἰς τὴν μετέβην μετὰ τοῦ τότε ἐν Λαρίσῃ ἀρχηγοῦ, ὑποστρατήγου Ι. Συμβρακάκη, μέγιστη Μετεώρων. Κατὰ τὴν ἐπάνοδον, ἐπιβίβασθέντες ἐπὶ τοῦ «Ἀχελώου» εἰς Βόλον, ἀπεβιβάσθημεν εἰς Τζάγεσι.

Ἡτο ώραιοτάτη τοῦ μαίου ἡμέρα. Ἡ Θεσσαλία, ἐνδεδυμένη διά τῆς ποικιλομόρφου τῆς ἀνοίξεως περιβολῆς τῆς ἔλαχμπε² ἐφιπποι διηγήθηνθημεν πρὸς τὰ Τέμπη. Δεξιά τὸ θεῖον Ὅλυμπος. Αριστερῷ δὲ καταπράσινος Κίσσαβος. Δύο γίγαντες σκοποί, ἀγρύπνως φρουροῦσυντες. Τὰ πτηγά ἔνθεν μὲν κελαδοῦσυντα τὴν ἐλεύθερίαν, ἐκεῖθεν δὲ θρηνωδοῦσυντα τὴν δουλείαν! . . . Ἡμεῖς ἐν τῇ ὀράρχηγι, θυμαίζοντες ὑπὸ τὰς ὑψηλαρήγους πλατάνους τὰς καλλονὰς τῆς φύσεως, κατοπτριζομένας εἰς τὰ δικυρῆς ὕδατα τοῦ ἡρέμα πρὸς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον κατερχομένου Σαλαμίδρι. Φαντάζομαι ὁ πόσον ἔσται θαυμάσιον τὸ ἀπὸ Λαρίσης διὰ τοῦ ποταμοῦ εἰς τὰ Τέμπη ταξίδιον, ὅπόταν ἡμέραν τινὰ καταστῇ πλευστὸς ὁ Πηγείός!

Τὴν ἐσπέραν πεζῇ ἀνηργόμην μετά τοῦ Γ. Κρέμου ἐκ τοῦ γωρίου Μπαμπᾶ ἐν μέσῳ ἀμπελώνων καὶ ὡηροτάτης

βλαστήσεως εἰς Ἀμπελάκια. Εἶχαντα ἐγγύωρῶν τότε περὶ τοῦ πυρελθόντος τῆς Θεσσαλικῆς πολιτείας, διότι καὶ πολὺ ἀλλα εἴχον γραφτή ἐν τοῖς νεωτέροις ἔλληνοις ἔργοις. ὅταν μάντα δὲ ἀπελθῇ καὶ συγκεχυμένα περὶ τοῦ συνεταιρισμοῦ τῶν Ἀμπελακιώτων. [Ι]σθανόμαρτιν, καὶ ἐξ οὗτων ἐγγύωρῶν, τὴν ἀγάγκην γὰρ γκιρετίσω ἐκ τοῦ σύνεγγυος τὴν ἔγγη τῶν παλαιών μεγαλείων τῆς κωμοπόλεως, διότι αὐτῇ κατὰ μὲν τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, δούλησα, ἐπίκεν εἰς τὴν εὐτυχίαν καὶ γνωστῇ εἰς ἄπαντα τὸν ἐμπορικὸν τῆς Εὔρωπης καὶ τῆς Ασίας κόσμου ήτο· λήγοντος δὲ αὐτοῦ, ἐλευθέρων μέν, ζεβυθισμένη δὲ εἰς τὴν θύετυχίαν καὶ διαδιοιστα ἀγνωστος καὶ ἀφανῆς!... Περίεργοι αἱ τοσοῦτον ὡραὶ ἀντιθέτεις! Δισκτικαὶ καὶ μελέτης ἔξιαι κιὶ ἴδιοτροπίαι τῆς τύχης καὶ αὐτῶν τῶν κινημάτων!...

'Αλλ' ὑπόσοι ὁρά γε ἐκ τῶν συγγρόνων ἔλαδον ἀφορούμην νὰ μελετήσωσι, πᾶς ἄνευ κυβερνητικῆς βοηθείας, ἄνευ νομοθετικῆς κυρωσεως, ἄνευ ἐρίδων μεταξὺ κεφαλαιούχων καὶ ἐργατῶν· πᾶς ἄνευ ἐπαναστάσεων εἰγεν ὄμαλῶς ἐπιτευχθῆ διὰ μόνης τῆς κοινοτικῆς καὶ ιδιωτικῆς πρωτοβουλίας νὰ συνεννοηθῶσι καί νὰ συνδυασθῶσι τὰ κεράλαια μετά τῆς ἐργασίας, ἐπ' ὠφελείᾳ πτωχῶν τε καὶ πλουσίων; Πῶς κατωρθώμη, ωστε παντὸς ή ἐργασία νάμειθῇ δικαίως, ἐν μέτρῳ ἀναλόγῳ τῆς συμβολῆς ἐκάστου μορίου τοῦ ἔλου τεραστίου ἐταιρικοῦ σωματος; Πῶς ἐφηρμόσθῃ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐκείνῃ διπλάγειλεν δὲ Ἀριστοτέλης¹ ἦτοι νὰ ὑπάρχῃ ἀναλογία μεταξὺ ἀπολαύσεων καὶ ἐργασίας;

§ 4.—Δημονορατικὴ ὅμοσπονδία ὑποτελής!

'Αλλὰ ποῦ, καὶ πᾶς νάναζητήσῃ τις εἰς τὰ σκότη τῆς πνιγηρᾶς δουλείας καὶ ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῶν ἀλλεπαλλήλων καταστροφῶν καὶ ἐρημώσεων τὴν δᾶδον τῆς ιστορίας; Εὐτυχῶς δὲ ἐπὶ "Οθωνος ἐν Ἑλλάδι πολυετῶς ἐργασθεὶς

¹ «Δοκεῖ τε ἡ εὐθαιρεσία ἐν τῇ σχολῇ εἶναι ἀπολογούμενα γάρ οὐα σχολαζομεν. . . .» (Ἀριστοτέλους, Ἡθικὰ Νικομ. Κ' § 7).

Boulanger, ἐνθερμότατος θιασωτής τῶν ἡπειρῶν συνεταιρισμῶν καὶ ἐν γένει τῶν προσδεματικῶν ιδεῶν, ἐξέμαχον ἐκ τῆς λίθης τὴν ιστορίαν τῆς πρώτης μεγάλης συνεστικής ἐταιρείας. Οὗτος πολύτιμον ἔλαχθε Ζωγρεῖαν ἐκ τῶν στρατιώτων τοῦ τότε ἔτι ζῶντος Δρόσου Δροσινοῦ, μάλιστα καὶ ιατροῦ τοῦ συνεταιρισμοῦ, ἐνδε δὲ τῶν προκρίτων Ἀμπελακιώτων, κατόχου μάλιστα καὶ τοῦ ἀπὸ Τηνίας ιανουαρίου 1795 καταστατικοῦ ἐγγράφου. Τὴν πολλοῦ ἡρόου καὶ εὐρυτέρας ἀναλύσεως ἀξίαν ταύτην μελέτην διετύπωσεν ὁ Γάλλος ἀρχιπετών εἰς τὸ ἀπὸ τὸ προτελίου 1847 ὑπόμνημά του, σπερ ἀπηρμύθινην εἰς τὸν τότε πρόεδρον τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου Πιανίνην Κωλέττην. Τις εἰδεν, ὅποιοι θὰ ὑπῆρχον σήμερον οἱ καρποὶ ἐκ τῆς ἐργασίας τοῦ φιλοτίκου Γαλάτου, ἐκν μὴ ὁ μεγαλοτέρεστης. Εἶλην ἀπέθηκεν διλίγους μῆνας βραδύτερον, τῇ Ιη σεπτεμβρίου 1847.

'Ἐξ ἔλων τῶν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1791 μέχρι στρατού δημοσιευμάτων περὶ Ἀμπελακίων μόνον ἡ ἐργασία τοῦ Boulanger, εἰδικῶς ἀσχοληθέντος, γίνεται ως εἰς τὴν ιστορίαν τῆς συνεργατικῆς τῶν Ἀμπελακιώτων ἐταιρείας περὶ τῆς ἀρχῆς, τῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς διαλύσεως αὐτῆς. Τελειοτέον δῆμος ὅποιον νομικὴν ἐποψίν ιστορικὴ ἔρευνα πολλὰ ἔτι δύναται νὰ συμπληρώσῃ περὶ τοῦ ἑταίρικοῦ ἔκείνου θεσμοῦ, διη ἐγένησεν δὲ γόνιμος νοῦς τῶν ἐμπνευσθέντων ἐκ τῆς καθημερινῆς θέας τοῦ ἐνδικιτήματος τῶν 'Ολυμπίων θεῶν καὶ θεατῶν.

'Η ἀνάγκη τῆς πληρωμῆς τῶν φόρων εἰς τὴν καταβοθραν τοῦ δημοσίου ταμείου διὰ τῆς κοινοτικῆς ἐπιτροπῆς, κατανεμούστης τὰ βάρη ἀναλόγως τῆς περιουσίας ἐκάστου τῆς κοινότητος μέλους· ἡ ἀπαλλαγὴ τῶν ἀπόρων ἐκ τῶν εἰσφορῶν τούτων· τὸ ἑταίρικὸν σύστημα τῆς μεγάλης ἐν Τσιφλικίοις καλλιεργείας διὰ τῶν ἐπιμόρτων καλλιεργητῶν· πάντα ταῦτα ὑπηρέσευσαν εἰς τοὺς προύχοντας Ἀμπελακιώτας, νὰ σκεφθῶσι περὶ ἐξευρέσεως τρόπου, δυναμένου νὰ βελτιώσῃ τὸν μηγανισμὸν τῆς ἐπιμόρτου καλλιεργείας, νά ἐπεκτείνωσι δὲ αὐτὸν ἐκ τῆς γεωργίας εἰς τὴν βιομηχανίαν τῶν βαμβακερῶν ὑφασμάτων καὶ εἰς αὐτὴν ἔτι τὴν ἐμπορίαν. Πρὸς τοῦτο κατεσκευά-

σημεραν και ξένων πελειότερων κλινητήρων, θραυστήρων και βαρεσία.

Η σωτειρα κοινοτική αύτοδιοικησις, ένεκκ λόγων ιστορικών ριζοσπάστας και εἰς τὸν κοινοτικὸν τὸν Ἀμπελακιώτων σύνδεσμον, συνετέλεσεν ὅτε νὰ διαπλασθῇ, μικρὸν κατὰ μικρὸν, κοινοτική τις μικροσκοπική ὄμοσπονδία, συγκειμένη ὡπό εἴκοσι δύο γωριδίων, ἐν τῇ ἑποίᾳ πολλὰς ἥδυνατό τις νὰ εὕρῃ τυπικὰς ὄμοιότητας πρὸς ἔλετικὸν κκαντόνιον, φέρου δύως ὑποτελές εἰς τὸν Πατισάχ τῆς Σταμπούλ! Ἡ κοινοτικὴ μόρφωσις, ένεκκ τῆς δουλείας σφυρηλατήσασα σφιγκτοτέρους τοὺς ἀδελφικοὺς δεσμοὺς, διὰ τὸν πρὸς τὸν θεὸν ῥόδου¹ και διὰ τῆς συνεργασίας εὐπόρων και ἀπόρων, εἶχε παρασκευάσῃ τὸ ἔδαφος τοῦ γεωργικοῦ συνεταιρισμοῦ. Διότι ἐν Ἀμπελακίοις ἔλειτούργησεν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1749 και ἤκμασε μία τῶν καλλιέρων σγροῶν, ἐν τῇ ἔδιδαξαν διδάσκαλοι, οἵοι ὁ Νεόφυτος Δούκας, ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης και ἄλλοι. Διὰ τοῦ νόμου τῆς ἐξελίξεως ἐκ τοῦ σίκογενειακοῦ βίου, ἐκ τῆς κοινοτικῆς αύτοδιοικήσεως, ἐκ τῶν ἑταῖρικῶν σγέσεων τῶν ἐπιμόρτων καλλιεργητῶν πρὸς τοὺς ἰδιοκτήτας, ὄμαλῶς παρήγθη ὁ βιομηχανικὸς και ἐμπορικὸς συνεταιρισμός, ἐν ὑπηρόευσεν ἡ ἡθικὴ ἔνωσις και ἡ ἀνάγκη λατκοῦ συνδέσμου, ἔνουμένου διὰ τῆς κοινότητος τῶν συμφερόντων.

§ 5.—Ἐξακισχίλιοι συνέταιροι ὡς ἀδελφοί.

Οὕτω συνεκροτήθη παμμεγίστη ἑταῖρεία ὡς ἀπόντων τῶν κατοίκων. **Ἐξακισχίλιοι** ἂνδρες, γυναῖκες και παιδία, ἐξ ὧν οἱ τετρακισχίλιοι ἦταν Ἀμπελακιώται, ἀπήρτισκαν, οἰσενὶ ὡς μέλισται τὴν τεραστίαν κυψέλην τῆς πρώτης συνεργατικῆς ἑταῖρείας ἐν τῇ εὐδαίμονι ἐκείνῃ Θεσσαλικῇ ὄμοσπονδίᾳ.

Οἱ πρόκριτοι ἐκ τῶν κεφαλαιούγων και τῶν ἰδιοκτητῶν εἰς γενικὴν συνέλευσιν τοὺς πάντας καλέσαντες, ἔξεύθηκαν αὐτοῖς τὸ σχέδιόν των, ἀποδεκτὸν γενόμενον δι'² ἀνευφημιῶν. Ἀμέσως συνετάχθη τὸ ἀπὸ 1ης Ιανουαρίου 1788 καταστα-

¹ Εν ἀρχῇ τῶν λογαριασμῶν τοιν ἔγραφον: «Βίβλος καν Χριστοῦ».

τικὸν³, ὅπερ ὑπενεγοῦτο κατὰ τὴν ἡτοῖν ἐκάστης ἑξαετίας⁴. —Οἱ ἴδιοκτῆται παρέτυγον τὰς γάλας τῶν πρὸς καλλιέργειαν βάμβακος και ἐρυθροδάνου (ῥιζαρίου). Οἱ κατεύθυντοι κατέβαλον τὰ χρήματά των, ἵτοι 300,000 γροσίων (ἀντιστοιχούντων τότε εἰς 100,000 ρράγκων) πρὸς πρόληψιν ὅμως τῶν ἐκ τῆς πλουτοκρατίας κανδύνων, ὡρίσθη τὸ μέν κατώτερον δριον τῆς ἑταῖρικῆς καταβολῆς εἰς 5,000 γροσίων, τὸ δὲ ἀνώτατον δριον εἰς 20,000 γροσίων. Ἀλλ' ἐν κοινοτικοῖς ταμιευτηρίοις κατετίθεντο ὑπογρεωτικῶς τὰ λοιπὰ κεράλκια και αἱ σίκονομίαι τῶν ἑταίρων, ἐπὶ τόκῳ πρὸς 10—12% ἐπηγρίως. Ἀπηγορεύετο μάλιστα τὸ δικτύειν ἄλλως πως τὰ περισσεύοντα κεράλκια μέγρι τοῦ ἀνωτάτου δρίου τῆς καταβολῆς. Πάντες οἱ λοιποί, ἀνδρες, γυναῖκες και παιδία, προσέρθερον τὴν προσωπικήν των ἐργασίαν εἰς τὴν γεωργίαν, εἰς τὴν βιομηχανίαν και εἰς τὸ ἐμπόριον.

Ἐν τοῖς κλινητηρίοις κατεσκευάζοντο ἐκ τοῦ βάμβακος τὰ νήματα, ἀτινα, βαρόμενα διὰ τοῦ ἐρυθροδάνου, κατετίθεντο εἰς τὸ ἐμπορικὸν τμῆμα. Ὁ ἐργατοὶδιοκτήτης παραδίδων εἰς τὰς ἑταῖρικὰς ἀποθήκας τὰ ἔτοιμα νήματα, ἐλάχισταν ἀπόδειξιν, βεβαιοῦσαν τὴν ποιότητα και ποσότητα αὐτῶν, ἀμαρ δὲ ἐπιστοῦτο και διὰ τῆς ὑπὸ τῶν τεταγμένων ἐκτιμητῶν προσδιορισθείσης ἀξίας. Ἐπὶ τῇ βάσει ταύτης ἐνικιούτο μὲν γὰρ ἡδῆ τὸ ἡμισυ ποσόν, τὸ δὲ ἔτερον ἡμισυ ἐκανονίζετο ὑριστικῶς, κατὰ τὴν διανομὴν τῶν κερδῶν και ἀναλόγως αὐτῶν.

Οἱ ἐργάται και αἱ ἐργάτιδες ἐλάχισταν προσωρινῶς μέρος ἐκ τοῦ ἡμερομισθίου των και γραμμάτιον, ἐνδεικνύονταν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν τῆς ἐργασίας. Ἡ ὄριστικὴ τιμὴ τοῦ ἡμερομισθίου ὠρᾶ⁵ετο ὑπὸ τῆς γενικῆς συγελεύσεως ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κερδῶν. Ἀλλ' ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἡμερομισθίων ἡγούμενοτο αὐτοῖς πίστωσις και ἥδυναντο

³ Ἐν ἀρχῇ τῶν καταστατικῶν ἐγράφοντο ταῦτα: «Οὐ γάρ εἰσὶ δύο η τρεῖς συγγραμένοι εἰς τὸ ἐμόγονον, ἐκεῖ εἰμὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν (Μαθίσιον τη'. 20).

⁴ Boulanger (εἰς σ. 58) τὸ ἀπὸ 1ης Ιανουαρίου 1795 καταστατικόν.

νά λαμβάνωσιν, ἐπὶ γρεώσει τοῦ λογαριασμοῦ τῶν. τὰ πρός συντήρησίν των ἀποκτούμενα ποτέ.

§ 6.—Μόνον τὰ μέλη τῆς κοινότητος.

Οὐδεὶς εἰς οὐδεμίαν ἐργασίαν ἐν τῇ ἡμεδαπῇ ἢ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἥτο δεκτός, ἐὰν μὴ ἦτο μέλος τῆς ὁμοσπονδιακῆς κοινότητος. Απηγορεύετο πᾶσα ἐργασία ἄλλη, εἴτε πρὸς ὅφελος ἄλλου ἐκτὸς τῆς ἑταῖρείας, εἴτε πρὸς ἕδιον καὶ ἀποκλειστικὸν λογαριασμόν.

Πενταμελὲς διοικητικὸν συμβούλιον, ἀνὰ τριετίαν ὑπὲ τῆς γενικῆς συγελεύσεως ἐκλεγόμενον. ἔστρεψον δὲ ἐν Ἀμπελάκιοις, εἴχε τὴν γενικὴν διεύθυνσιν. Τίποτος διωρίζοντο οἱ πράκτορες, οἱ ἀνταποκριταὶ καὶ οἱ ὑπάλληλοι. Ἐν αὐτῷ συγενετροῦτο πᾶσα ἡ ἀλληλογραφία τῶν ἐμπορικῶν καὶ βιομηχανικῶν εἰδήσεων· αὐτὸς διέτασσε τὰς ἀναγκαίας ἐργασίας, ἐλάμβανε πανταγόθεν κατὰ τριμηγίαν τοὺς ἀνοικτοὺς λογαριασμούς, ἀνὰ πᾶν δὲ ἔτος τοὺς γενικοὺς ἴσολογισμούς ὅλων τῶν τυμάτων. Τῇ ἐπιμελείᾳ αὐτοῦ ἐνεργάζοντο τὰ πάντα εἰς τὸ **καθολικὸν** τῆς ἑταιρίας βιβλίον.

Δωδεκαμελῆς ἔφορία ἐξελέγετο ὑπὸ τῆς γενικῆς συγελεύσεως ταυτοχρόνως μετὰ τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου. Ἡτοὶ δὲ διαρκῶς ἐργαζομένη ἐξελεγκτικὴ ἐπιτροπὴ. Πρὸς αὐτὴν τὸ διοικητικὸν συμβούλιον ὑπέβαλλε κατὰ πᾶσαν τριμηγίαν τὴν γενικὴν κατάστασιν τῶν ἑταιρικῶν λογαριασμῶν, εἰς τὸ τέλος δὲ τοῦ ἔτους τὸν γενικὸν ἴσολογισμόν. Οἱ ἔφοροι εἶγον εὑρεῖν ἐξουσίαν εἰς τὸν ἔλεγχον τῶν γραφέων καὶ ἐν γένει τῆς ὑπαλληλίας. Εἶγον δὲ διδικτώματα νὰ ταξιδεύσωσιν ἀπανταχοῦ καὶ ἐπου τὸ συμφέρον τοῦ συνεταιρισμοῦ ἀπήγτει. Εἰς τὰς τῶν μετόχων συγελεύσεις ὑπέβαλλον τὴν ἐνιαυσίαν γενικὴν ἔκθεσιν περὶ τῶν ἑταιρικῶν ὑποθέσεων.

§ 7.—Συνεταιρικοὶ πλόναιοι πανταχοῦ.

Πρότοορες ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου **ἐκ τῶν Ἀμπελακιωτῶν** οἱ ικανώτεροι, ἀποστελλό-

μενοι εἰς τὰ σπουδαιότερα ἐμπορικὰ κέντρα τῆς Εὐρωπῆς καὶ τῆς Ασίας. Ταχέως ἐξέτεναν οὗτοι τοὺς κύκλους τῶν ἑταιρικῶν ἐργασιῶν διὰ τῆς καθήλερφειας καὶ τῆς ἀναπτύξεως ἐμπορίου ἐξαγωγῆς νημάτων βεβαμένων καὶ εἰσαγωγῆς εἰς Ηεσσαΐαν ἡπλῶν προϊόντων γετσίμων. Επίκιοι τούτο συνέσερεν ἐνεκα τῆς ἀπερασθῆτος γενικισμάτος.

Τὸ **Ἀμπελάκια** καὶ τὸ **Βιέννη** τὰ δύο μεγαλεῖτερα κέντρα ὑπὸ τὰς ἐπωνυμίας τῶν διευθυνόντων, ὡς γενικῶν τῆς ἑταιρείας ἐποιόδογχων, οἵτινες συντήλασσοντο γάριν τῆς εὐκολίας τοῦ ἐμπορίου μετὰ τῶν τρίτων, ἀλλὰ πάντοτε πρὸς ὄφελος τῆς κοινοτικοταιρικῆς ὁμοσπονδίας. Ἐκ τοῦ ἀπὸ τῆς Ιανουαρίου 1795, δημοσιευθέντος ὑπὸ τοῦ Boulanger καταστατικοῦ γνωρίζομεν, διειπεταξί τῶν πρώτων διοικητῶν ἐν Βιέννη τίσκαν ὁ Γεώργιος Μαύρος, [μεταφρασθεὶς γερμανιστὶ Σεράρτε], ἡ Εὐθύμιος Δημητρίος καὶ ὁ Ιωάννης Καρογόλης. Τίποτα τὴν ἐπωνυμίαν μάλιστα Frères Schwartz et Cie διηγημένη τὸ ἐν Βιέννη κεντρικὸν κατάστημα. Πρωτορεῖα δημιώς συνεπτήθησαν εἰς τὰ πλείστα μέρη καὶ ίσιως εἰς **Κωνσταντινούπολιν**, εἰς **Σμύρνην**, εἰς **Θεσσαλονίκην**, εἰς **Οδησσόν**, εἰς **Πέστην**, εἰς **Τεργέστην**, εἰς **Λιψίαν**, εἰς **Δρέσδην**, εἰς **Δυών**, εἰς **Pouén**, εἰς **Αμστελόδαμον**, εἰς **Αμβούργον**, εἰς **Λονδῆνον** καὶ ἀλλαχοῦ.

Τάχιστα οἱ ἑταιρικοὶ οὗτοι πλόναιοι ἐπωφελῶς ἐξηπλώθησαν ἀπανταχοῦ. Λέν εδράσθησεν υγραπτογρῆς μετὰ τῶν ἔνων ἀνταγωνισμός, διειπεταξί δημιώς συνεπέλεστεν, διποτανάσης δὲ μεταξύ τῶν γρυποφόρων μελισσῶν ἀμφιλαχ.

§ 8.—Διανομὴ Κερδῶν.

Ἡ εύτυχία ἐξαγροφίζετο εἰς τὸ πρόσωπον ἀπάντων τῶν ἑταιρῶν κατὰ τὴν ὡμέρην τῆς γενικῆς συγελεύσεως τῶν μετόχων, διειπεφαστίζετο δὲ διανομὴ τῶν κερδῶν. Τότε ἐπισημώς ἐγίγνετο γνωστόν, διειπεφαστίζετο δὲ τὰ κέρδη ἀνήργουντο εἰς 60, εἰς 80 καὶ ἐνίστε εἰς 100 τοῖς οἰο. διειπεφαστίζετο δὲ τὰ κέρδη τῶν μετοχῶν ἀδεκαπλασιάζετο!

Ἡ μερὶς τῶν κερδῶν καὶ τῶν ζημιῶν ίσος κατὰ τίνα

έκανον ήτοντο τρόπον. Ήρθε πάντας έξηστα λίγετο ή πλήρωμή τῶν εἰς τὴν Τουρκίαν ὅπειλομένων τόρων. Είτα τὰ γενικά ἔξιδα ἔβαρύνοντο: 1) διὰ τοῦ ἀντιτίμου τοῦ εἰς τοὺς πένηντας καὶ ἀνικάνους πρὸς ἐργασίαν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους διανεμηθέντος σίτου· 2) διὰ τῶν εἰς τοὺς Παστάδες γοργηγηθέντων δώρων, ἵνα ἀλείφωνται εἰς τρεχοῖς τῶν γραφείων πρὸς ὀιευκόλυνσιν τῶν ἑταῖρων ἐργασιῶν· 3) διὰ τῶν δαπανῶν ποὺς συντήρησιν νοσοκομείων, συγολείων καὶ ἐκκλησιῶν· 4) διὰ τὴν κατασκευὴν καὶ συντήρησιν τῶν δεῶν καὶ θεραπευτηρίων.

Μετὰ ταῦτα ἐπληρώνετο εἰς τοὺς κεφαλαιούγους τόκος 15%, καὶ διὰ καταθέσεις ταμιευτηρίους οὐγὶ πλέον τῶν 12%. Ωρίζοντο τὰ κέρδη, ἀτινα ἀνελόγουν εἰς τοὺς ἴδιακτῆτας τῶν ἀγρῶν, ἐν οἷς ἐκαλλιεργεῖτο ὁ βάζυνας, μεταποιούμενος εἰς νήματα, καὶ τὸ ἐρυθρόδανον, δι' οὗ ταῦτα ἔβαρυντο. Μετ' αὐτούς ἐλάμβανον τὴν ἀναλογίαν τῶν οἱ μῆχοντες ἀκίνητον κτῆσιν ἐργάται.

Πρὸς δικαίαν διακομήὴν τῶν εἰς τοὺς ἐργατοῖδιοικήτας κερδῶν ὑπελογίζετο ἡ τιμὴ τῆς ἀγροῦ τοῦ βάζυνακος καὶ ἡ τοῦ μέσου δρου τοῦ πωληθέντος εἰς τὰς διαφέρους ἀγορὰς νήματος. Ἐπὶ τῇ βάσει ταύτη ἐπληρώνοντο οὗτοι. Διὰ τοῦ ὑπολοίπου τῶν κερδῶν ἀπεπληρώνοντο οἱ ἐργάται. Δικιοσυμένου τοῦ ὑπολοίπου τούτου διὰ τοῦ δλικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἡμερομισθίων τοῦ δλου συνεταιρισμοῦ, εὑρίσκετο ὁ μέσος δρος τῆς ἀξίας ἐκάστου ἡμερομισθίου, διστις ἐπολλαπλασιάζετο διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἡμερῶν τῆς ἐργασίας ἐκάστου! Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ προκαταβολικῶς δι' ἔξιδα συντηρήσεως πληρωθέντος ποσοῦ, ὁ ἐργάτης ἐπιστοῦτο διὰ τοῦ ὑπολοίπου. Μισθοὶ ὥρισμένοι οὐδὲ διὰ τοὺς λοιποὺς ὑπαλλήλους (ταμίας, γραφεῖς κτλ.) ὑπῆρχον. Ἐψηφίζοντο ὅμως καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ποσοστὰ ἀναλόγως τῶν κερδῶν.

Ο συνεταιρισμὸς οὗτος — κατὰ τὰς μελέτας τοῦ Βουλανζέ — ἰδρυθεὶς ἐν ἔτει 1788 διὰ κεφαλαίου 100,000 χρήματων, εἶχεν ἐν ἔτει 1810, ὅτε ἀνῆλθεν εἰς τὴν μεγαλειτέραν ἀκμήν, καὶ περίσσευμα πλέον τῶν εἴκοσιν ἔκατομμυρίων φράγκων!

§ 9.— Ο Beaujour εἰς Ἀμπελάκια.

Ηρός πολιγύρη τῆς Οἰλανδίας εὗρεν ἀμετάξοντα τὰ Ἀμπελάκια ἢ ἐν ἔτει 1800 ἐπισκεψθεὶς αὐτὰ Γάλλος Βωζούρ¹. Η δουλεία, μαρχίνουσα εἰς τοὺς πρόποδας αὐτῶν τὴν ὑπὸ τοῦ Ηρακλεοῦ ἀρδευομένην πεδιάδα, δὲν εἶγεν ἀνατῆ εἰς τοὺς λόρους ἐπὶ τῶν ὅποιων ὑψούσται τὸ γωρίον αὐτῶν. Οὐδεὶς Τούρκος ἐδικαιοῦτο γὰρ κατοικῆσαι, οὐδὲ νὰ διαμείνῃ μεταξὺ τῶν Ἀμπελακιών, οἵτινες ἐκυνηγερνῶντο ὡς οἱ προπάτορές των, ὑπὸ τῶν ιδίων πρωτογέρων ἢ δημογερόντων καὶ ἀργόντων. Δις οἱ τότε τῆς Λαρίσης Μουσουλμάνοι, ζηλότυποι τῆς ἀνέστειας καὶ τῆς ὀλιβιότητος τῶν δούλων Ἑλλήνων, ὑπεπιφράζονταν νὰ εἰσπηγήσωσιν ἐκεῖ πρὸς λεηλασίαν τῶν οἰκιῶν των. Ἀλλὰ οὶ γενναίως ὑπεκρύσθησαν διὰ τῶν γειρῶν ἐκείνων, οἵτινες, προσωρινῶς κατακύντες τὴν κερκίδην, ἐδράξαντο τὰ φονικά ἄπλα.

Οὐδεὶς βραχίων ἐκ τῶν ὄγιῶν ἔμεινεν ἀργός. Εἰς τὰ 24 νηματοδύνεα (κιρχανάδες) οἱ ἀνδρες ἔβαρυν, αἱ γυναικεῖς ἔνηρθρον καὶ αὐτὰ τὰ παιδία ἀναλόγως τῶν δυνάμεων των ἐδούθουν. Ἐν αὐτοῖς ἐτησίως κατεσκευάζοντο (τῷ 1800) δέματα 2,500, ζυγίζοντα 250,000 χιλιόγραμμα, ἥτινα κατὰ τὸ πλείστον ὑπεστέλλοντο εἰς Γερμανίαν.

«Καὶ σήμερον; . . . , ἐρωτᾷ ὁ Σπ. Παγανέλης. «Η ἀρχήγη — σπεύδει ὁ ἴδιος γάπαντήσῃ — ὑφαίνει τοὺς δυστοιχούς ιστούς της ἐκεῖ, ἔνθη ἐν γρόνοις τρόμου καὶ συμφορᾶς τοσαύτη κίνησις ἐπεκράτει, τοσαύτη ζωή, τοσαύτη τιμιότης καὶ σοσῆ κατανομὴ κέρδους καὶ ἐργασίας» . . .

Περὶ τοῦ ἐν Ἀμπελακίοις ὠραίου ὄχλου γράφων ὁ Γάλλος πρόξενος εἰς τὰ ἐντυπώσεις τοῦ προσθέτει: «Εὗχάριστον τὸ θέαμα τῶν ἐν Ἀμπελακίοις γυναικῶν, ωπλισμένων δι' ἀτράκτου καὶ συνομιλουσῶν ἐν συνεγείρει ἐργα-

¹ Ο βαρώνος Felix Beaujour ἦτο ὑποπρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐρεύναρχον προΐκηθη εἰς πρόξενον ἐν Θεσσαλονίκῃ, ὅτε ἐπεσκέψθη τὰ Ἀμπελάκια. Ἐπανελθὼν εἰς Γαλλίαν, ἐγένετο πρόεδρος τοῦ «Tribunal». Τῷ 1800 ἐδημοσίευσε Tableau du Commerce de la Grèce de 1787—1797, ἐνθε οὐδημοσίευσε τὰς ἐντυπώσεις του περὶ τῶν Ἀμπελακίων (τόμος I, σ. 272—285).

«τίκ πρὸ τῶν θυρῶν τῶν σίκιών τῶν. Ήχροδεκή δύμας ἡ
πενταχριστηρίας. Λύκα ἀναρριγνήξενος τις, κίσινιδίως φεύγου-
ντον, ἐξεγέρουσαι αῦτως, ὃς τὴν Πάλιάτεια, ζωγρότερον τὸν
απόθεον τοῦ θεάτρου».

Et fugit ad salices, et se cupit ante videri.

«Οσον δύμας ἀκαριαίως καὶ ἡν τὰς ἔξετάτης τὸ διαβότης,
»ἀγαγγωρίζει ἐν αὐταῖς μετ' ἐκπλήξεως τάργατα ἐκείνα
»Ἐλληνικὰ ἀναστήματα, ὁφῆλα καὶ εὔκαμπτα, ἥτινα
»ἐγρηγορίμευσαν ώς ὑποδείγματα τῶν φράσιστέρων τοῦ κό-
»ρμου ἀγαλμάτων».

§ 10.—Πράκτορες Ἀμπελακιώται ἐν τῷ ἔξωτερικῷ.

Εἰς τὴν ὄλικήν τε ἡμα καὶ γῆτικήν ἀνάπτυξιν τῆς ὕδει-
ζότητος τῶν Ἀμπελακιωτῶν οὐκ ὀλίγον συνετέλεσεν ἡ μετά-
τοιοῦ ἔξωτερικοῦ ἐπικοινωνία. Αἱ ἐξ αὐτῆς ὠρέλειαι ἡσαν
αἰσθητότεραι, διότι κατὰ τὸν κανονισμὸν των οἱ πράκτορες
καὶ οἱ ἀνταποκριταί, μετὰ τριετῆ εἰς τὸ ἔξωτεροικὸν
ὑπηρεσίαν, ὑπεκρεοῦντο νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν
ἐν Θεσσαλίᾳ ἔδραν τῆς ἐταιρείας καὶ ἐπὶ ἐνιαυτὸν
νὰ ὑπηρετήσωσιν ἐν τοῖς γραφείοις τῆς διευθύνσεως
ἀντικαθιστάμενοι ὑπ’ ἄλλων. Οἱ παλιγοστοῦντες εἰσῆ-
γον ἐν τῇ μητροπόλει τάγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν
φιλελευθέρων ἀρχῶν. Δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμεν, ὅτι
ταῦτα ἐτελούντο, καθ’ ἓν ἐποχὴν ἀπανταχοῦ τῆς Εὐρώπης
ἔπνεε, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ τέττον, ὁ ζείδωρος τῆς γαλλικῆς
ἐπαναστάσεως ὄνεμος. Ἐν πρωτοτύφῳ ἐπιστολῇ, ἀπὸ 2
σεπτεμβρίου 1798 — εὐρισκομένῃ ἐπὶ ἐν Ἀμπελακίοις —
ἀποσταλείσῃ ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Σίμου. Σίνα, τότε ἐν Βιέννῃ
τραπεζίτου, ἀπευθυνομένη· δὲ πρὸς τὸν Ἀμπελακιώτην
Γ. Μάνιαρην, περικεπτή τις ἀναφέρεται «εἰς τὰς ταραχὰς
»δῆπου κάμνει εἰς τὴν Εὐρώπην αὐτὸς... ὁ Βοναπάρτης».

Δὲν εἶνε λοιπὸν ἥπορον ὅτι ἐν τῇ λαοκρατικῇ ἐκείνῃ
δημοσπονδίᾳ ὑπῆρχον διωρισμένοι ἴατροί, ἐπιμελούμενοι τῆς
ὄγειας ἀπάντων τῶν κατοίκων ὅτι ἐκεῖ εἶχον ιδρυθῆ σχο-
λεῖα, κανονικῶς λειτουργοῦντα· ἐπίσης γενικαὶ ἀποθήκαι
σῖτου καὶ ἄλλων γεωργικῶν καὶ βιομηχανικῶν προϊόντων,

ἐγγωρίων τε καὶ ἀλισθητῶν· ἐπίσης νοσοκομεῖα καὶ τα-
μεῖον πρὸς ὅρελος τῶν ἐκ νόσου, ἡλικίας ἡ ὑστερογράπτων
ζνικάνων καταστάντων ἐργατῶν ὅτι εἴγεν ιδρυθῆ ὀγκοτείχ
βιβλιοθήκη, σπουδαστήριον πειραματών ψυστικῆς· ὅτι τῷ
1804 ὅκτῳ Ἀμπελακιώται οὐπό τὴν ὁἰστηνσιν τοῦ ἀρχι-
μανδρίτου Ἀνθίμου Γαζῆ τυνεταιρίσμηραν πρὸς ἐκδόσιν τοῦ
Ἐλληνικοῦ λεξικοῦ.

Εἰς τοὺς κήπους ἐκείνους τῆς εὐδαιμονίας ἡ ἐγκίημα-
τικότης, σχεδὸν ἐξέλιπεν. Ἐάν δέ ποτε συνέβαινε παρά-
πτωμά τι, ὁ παχιστῆς ἐτιμωρεῖτο ἐπὶ τὸ ἀργακτικῶτερον, καὶ
ἄνευ ἀτελευτήσων διετυπώσεων, ὑπὸ τῶν ὅγμογερόντων,
οἵτινες ἐν περιπτώσει βιαρυτέρων ἀδικήμάτων ἐξέδιδον τὸν
ὑπόδικον εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Λαζαρίτης.

Τοιαύτη περίπου ἡ κοινωνία καὶ ἡ πολιτεία τοῦ Θεσσα-
λικοῦ ἐκείνου κρατιδίου, ζῶντος μὲν ἐν δουλείᾳ, ἐλευ-
θέρως δὲ κινουμένου καὶ ἐντὸς τοῦ ἀχανοῦς ὁδω-
μανικοῦ οράτους!

Συνεργατικὴ ἐταιρεῖαι κατὰ τὸ αὐτὸς περίπου σύστημα
ἀνεπτύγθησαν καὶ ἄλλοχοῦ, ώς εἰς τὰ 24 γωρία τῆς Ζα-
γορᾶς τοῦ Πηλίου, εἰς Τούργανον καὶ Τσαρίτσανην, εἰς
Φάρσαλα καὶ εἰς ἄλλα τῆς Θεσσαλίας μέρη, εἰς τὰ Μαδε-
μογώρια τῆς Χαλκιδικῆς, πρὸς ἐκμετάλλευσιν τῶν ἐκεῖ με-
ταλλείων, καὶ εἰς πολλὰς νήσους τοῦ Αιγαίου Πελάγους,
ἰδίως ἐν Χίῳ πρὸς κατασκευὴν μετάξης καὶ ὑφασμάτων.
Ἐπίσης εἰσήγθησαν εἰς τοὺς ναυτικοὺς συνεταιρισμοὺς τῆς
“Γόρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Φαρῶν, εἰς τὸ Γαλαξεῖδιον
καὶ εἰς τὸ Κρανίδιον. Μή καὶ ἐπὶ ἐν Αιγίνῃ καὶ “Γόρα τὰ
σπογγαλιευτικὰ πλοιάρια κατὰ τὸ αὐτὸς σύστημα δὲν λει-
τουργοῦσιν; Ἄλλ’ οὐδεμία συνεργατικὴ ἐταιρεία, οὐδεμία
ἐξίκετα εἰς τὸ ψύος καὶ εἰς τὸ μεγαλεῖον τῆς τῶν Ἀμ-
πελακιωτῶν.

§ 11.—Ἡ κυψέλη ἀνετράπη ὑπὸ τοῦ Ἀαλῆ-Πασσᾶ.

Βάσκανος δύμας δαίμων ἐφθόνησε τὴν παραδείσιον τῶν
Ἀμπελακιωτῶν εύτυχιαν. Οἱ αἰμοδόρος τῶν Ἰωαννίνων
Ἀαλῆ-Πασσᾶς, φιλοδοξῶν νὰ σουλτανεύσῃ, ἐπανεστάτησε

κατά τον Μαχασούτ. Φυσικὸν ἡτο νὰ μὴ βλέπῃ εὑμενῶς ἐτύραννος ἑκεῖνος τὴν πρόσδοσιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ λελευθέρων θεσμῶν ἐν τοῖς σπλάγχνοις τῆς Τουρκίας, οὐδὲ τὴν κατά κοινωνιστικὸν τρόπον διανομὴν τοῦ πλούτου. Εξέπειται τοῦτο τῶν δυστήγων θυμάτων τὰ ἄγρια αὐτοῦ στίση, πρὸς ἡ πεδεῖξεν, διὰ τὰ κακουργήματά των διὰ πλουσίων ήταν ημείνοντο λαζαρέων. Εἰς τὸν συναγωνισμὸν τῆς Μαγγεστρίας ἐπιτυγχάνει τὴν θνήσταγο οἱ φιλόπονοι Θεσσαλοί. Άλλὰ τὶς ἡδύνατα γάντιστῇ εἰς τὰς κίμασιβεῖς τοῦ στυγεροῦ Λαλῆ ἀποράσσεις;

Μετ' οὐ πολὺν ἡ μικροσκοπικὴ ἑκείνη ὁμοσπονδία, ἐν ἡ ὡς τελευταίᾳ ἀνάλαμψις τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν πολιτειῶν εἴχεν ἀναπτυγμῆνη πολιτισμὸς ἐπὶ τὴν θεραπείαν μετ' οὐ πολὺν ἡ κοινοτικὴ ἑκείνη πλειάς, τὰς εἴχε τὰ ἀγαθὰ τῆς πολιτείας τοῦ Πλάτωνος μετ' οὐ πολὺν ἡ ἀσελεύκη ἑκείνη ἔνωσις, ἥτις ὡς σύμβολον τοῦ καταστατικοῦ τῆς ἀνέροχε φόρτα ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ καὶ τὸν φόρον τοῦ Θεοῦ, ἥτις δικαίως κατένεμε τὰ κέρδη, κατὰ τὰς συμβουλὰς τοῦ Ἀριστοτέλους, καὶ ἥτις τόσον ταγέως τοσοῦτον ἐτώρευε γρυπόν, εἴχε μεταβληθῆναι... εἰς σωρὸν ἐφειπίων! Ταῦτα κεῖνται ἐκεῖ ἔτι εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Κιτσάνου, οἰονται ὡς ναυάγια τοῦ ὑπὸ τῆς φορᾶς τῶν πραγμάτων φρειώδεις τυντριθέντος ωραίου πλοίου, ὅπερ ἡτο τὸ κόσμημα τῆς Θεσσαλίας.

Ἡ κυψέλη ἀγρίως ἀνετράπη, καὶ μέλισσαι διεσκορπίσθησαν εἰς Βιέννην, εἰς Γένουν, εἰς Διεδόρον, εἰς Λιψίαν καὶ ἀλλαχοῦ. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ διαμεινάντων μετέσχον βραδύτερον εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἐθνικῆς παλλιγενεσίας. Απόγονοι δὲ ἐκείνων, διατηροῦντες ἐξ αἰματος καὶ ἐκ παραδόσεων τὰ ἴχνη τοῦ συνεταιρικοῦ καὶ φιλοπροόδου πνεύματός των, εύρισκονται ἔτι διεσκορπισμένοι ἀπανταχοῦ καὶ ἐν Ἀθήναις. Εἰς τὰ βαφεῖα τῆς Λιψίας, ως ἔμαθον, ἐργάζονται εἰσέτι Ἀμπελακιώται, ζητούμενοι κατὰ προτίμησιν.

Τὸ καταστρεπτικὸν τοῦ Λαλῆ-πασᾶ ἔργον συνεπήρωσεν ἡ πτώχευσις τοῦ δημοσίου ταμείου τῆς Αὐστρίας καὶ τῶν αὐστριακῶν τραπεζῶν, ἐν αἷς κατεβρούθησαν ἐν ἔτει

1811 δέκα περίπου ἑκατομμύρια φράγκων. οὗτοι ἐσυνεταιρισμὸς τῶν Ἀμπελακιώτῶν εὑρέθη, τρέδοι ἑκτείνει μένος ἐν Βιέννῃ, ἐνīα, ως εἰρηται, εἶγεν οὗτος το μεγαλεῖτερον τῶν ἐμπορικῶν συμφερόντων κέντρον.

Ο Βωζός καὶ ὁ Οὐρφουκόρ ἀποδίδουσι τὴν δικίνων τοσού συνεταιρισμοῦ καὶ εἰς εἰσιθεῖς, βραδύτερον ἀναρρεῖταις μεταξὺ τῶν ἑταίρων, ὃν ἔνεκα καὶ πολυετής ἐγεννήθη, δικτ. 'Αλλ' ὁ Βουλαγκὲ διακρίεται ταῦτα. Εἶναι δὲ οὗτος ἀξιοπιστότερος, διότι παντὸς ἀλλού μάλιστα ἐπισταμένως ἐμελέτησε καὶ ἐκ πηγῶν θετικωτέρων ἔγγλησε τὴν ιστορίαν τῆς γενέσεως καὶ τοῦ θανάτου τοῦ θεσμοῦ ἑκείνου, εἰς ὃν εἶγεν ἀριερώσῃ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ θίου του. Ἐπειράθη μάλιστα νὰ μεταφυτεύσῃ αὐτὸν ἐν τῇ πατρίδι του, ἀλλὰ δὲν ἔδυνηθη, ἐπελθόντος ταῦ θανάτου του, μεθ' ὃν φίλοι του ἐδημοσίευσαν τὸ ἀξιόλογον ἔργον του, σύντινες ἰδρυσαν χάριν δοκιμῆς καὶ maison rurale d' experimentation sociétaire de Ry (Seine - Inferieure).

§ 12.— Ἀπαράμιλλος ἔτι ὁ συνεταιρισμὸς ἑκεῖνος.

Ἐκ τῶν λεγθέντων τραχῶς ἡ πεδεῖγμη, πιστεύω, διτι αὶ συνεργατικὴ ἐταιρεῖαι; λειτουργήσασι ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 180^{ου} αἰώνος ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν γάραις, ἀνεπτύχθησαν ιδίως ἐν Θεσσαλίᾳ διτι, εἰς τοὺς νοτιονανακαὶ δραστηρίους Ἀμπελακιώτας, καίπερ ἐν τῇ δουλείᾳ τότε διατελοῦντας, ἀγήκει ἡ τιμὴ τῆς μεγίστης ἀναπτύξεως τῶν τοιούτων συνεταιρισμῶν εἰς βαθμόν, δεδικτιολογημένως. δυνάμενον νὰ προκαλέσῃ τὸν θαυμασμὸν τῶν πεπολιτισμένων λαῶν καὶ μετὰ πάροδον ὀλοκλήρου αἰώνος!

"Ανευ νόμου ἐλειτούργησαν εἰς τινὰς γαλλικὰς πόλεις ὄμοιόμορφοι ἐταιρεῖαι μόνον ἀπὸ τοῦ ἔτους 1834· εἰς Ἀγγλίαν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1842, εἰς Ἕρμανίαν μόνον ἀπὸ τοῦ ἔτους 1852. Νομοθετικὴ δὲ πρόνοια, φαίνεται ἐν Γαλλίᾳ κατὰ πρῶτον μὲν διὰ τοῦ νόμου τῆς 24ης Ιουλίου 1867 καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ κατὰ τὸ ἔτος 1850. Οὕτως ὁ εὐεργετικὸς περὶ τῶν λαϊκῶν συνεταιρισμῶν θεσμὸς εἰσήχθη εἰς Αὐστρίαν καὶ Βελγίον τῷ 1873· εἰς Οὐγγαρίαν καὶ Ολλανδίαν τῷ 1876.

εἰς Ελληστίαν καὶ Ἰταλίαν τῷ 1883· εἰς Πορτογαλίαν τῷ 1888. Δι' ὑπερωκεανίου ταξιδίου ἔρθασεν εἰς Νέαν Υόρκην τοῦ ἑτοῦ 1867, εἰς Μεξικόν καὶ εἰς τὴν Αργεντινήν διημεράτικάν τῷ 1890¹. Οὐδεμίκιν ὑπάρχει ἀντίστοιχον, διὰ ταγέως οἱ νομοθέται δῆλων τῶν κρατῶν θέλουσιν ἐπεκτείνειν ἀπανταχύσιν τὰ εὐεργετικὰ αὐτῶν ἀποτελέσματα τοῦ κατέσχοντος.

Καὶ δύος ἀναντίρρητον εἴναι διὰ, ὅποιοιν τοῦ τε σκοποῦ καὶ τοῦ ὁργανισμοῦ τοῦ **κοινωνικοεταιρικοῦ** συνδέσμου τῶν Ἀμπελακιωτῶν. **οὐδεμία** τῶν συγγρόνων συγγραφατικῶν ἐταρεψιῶν δύναται νὰ συγκριθῇ. Χαρακτηριστικὸν ἰδιαίτερον αὐτοῦ ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς ἀργυριοτέρας καὶ τὰς νεωτέρας τοῦ αὐτοῦ συστήματος ἐταιρικὰς ἐνώσεις εἴνει διὰ ἐκεῖναι ἔχουσι σκοπὸν εἶτε μόνον καταναλώσεως (Sociétés coopératives de consommation), εἶτε μόνον ἀμοιβαίκις πίστεως (sociétés coopératives de crédit), εἶτε μόνον παραγωγῆς (sociétés coopératives de production) ή δὲ τῶν Ἀμπελακιωτῶν συνεστήθη ὅποι τῶν μελῶν τῆς κοινότητος καὶ ἡργικῶς μικτῆς, (Société coopérative mixte), συμπεριλαμβάνοντα ἐν τῷ σκοπῷ αὐτῆς καὶ τὰς **τρεῖς κατηγορίας**, εἰλειτούργησε δὲ ἀπὸ τῶν πρώτων αὐτῆς βρημάτων θαυμασίως καὶ ἀποσκόπησε. Άλλη γη σημαντικωτέρα διαχρονία ταύτης πρὸς πάσας τὰς ἄλλας συνίσταται εἰς τὸ διὰ τὴν συγγρόνως καὶ ἀδελφικὴ ἐνώσις τῶν ἔξαντσιχλίων μελῶν τῆς κοινότητος, συγκειμένης ὅποι εἴκοσι δύο γωριδίων, ἐνομένων πρὸς ἄλληλα καὶ μετὰ τῆς καμοπόλεως τῶν Ἀμπελακίων **δροσπονδιανῶς**. Άλλαις λέξεσι μετὰ τοῦ ὑλικοῦ συνεταιρισμοῦ ὑπῆρχε, καὶ σύνδεσμος **κοινωνικός**, διοικητικός, ηθικός.

§ 13.—Ἐκεῖ ἐλύθη τὸ κοινωνικὸν πρόβλημα.

Κατὰ ταῦτα δὲν πρέπει νὰ μείνῃ ἀπαρατήρητον.
Οὐχ. Δὲν πρέπει νὰ μὴ διατυπωνισθῇ διὰ εἰς Ἑλληνική

¹ Ἐλληνεστέρας καὶ γεωτέρας περὶ τῶν συγγρόνων συνεργατικῶν ἔταιρον εἰς Dalloz, Répertoire pratique, vol. XI, 1925. p. 422. λ. Société §§ 4485 et s.

γωρία — εἰς τὴν μεταξὺ τοῦ Ὁλύμπου καὶ τῆς Ὀστρης γηράσσεται — ἐλύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἑσαυροῦ — οὐγι ἐν θεωρίαις μονον — ἐν μέγα, **ἴσως τὸ μεγαλείτερον κοινωνικὸν πρόβλημα**, διὰ τοῦ Ἡλάτων, γάριν τῆς εὐτυχίας τῶν ἡλιῶν συνεβούλευτε διὰ τῶν «Νόμων» του καὶ ἐπεξείστενεν τῇ «Πολιτείᾳ». διὰ μετά παρέλευσιν πολλῶν αἰώνων ἐπεγείρησε (τῷ 1516 μ. Χ.) ὁ Ἀγγλος Θωμᾶς Μᾶρος διὰ τοῦ συστήματός του, ὅπερ εὐλόγιως ἐγχρωκτηρίσθη, **ἄτοπια** καὶ καὶ τὸν ἄλλους **οὐτοπία** (utopie) ἐκεῖνο ὅπερ εἰς τὸ Κρηπανέλλας ἀπαικόνισε (τῷ 1530 μ. Χ.) εἰς τὴν «**Ἡλιούπολιν**» του (Civitas soli), ὁ Χάριγκτων εἰς τὴν «**Ωμεανίαν**» του, ὁ Μορελλός (τῷ 1753 μ. Χ.) εἰς τὴν «**Βασιλειάδα**» του· διὰ τοῦ ἐπεγείρησκυν νὰ ἐπιτύγωσιν ὁ Ρουσσώ, ὁ Μαρτζί καὶ ὁ Βαλταΐρος ἦτοι τὴν Βελτίωσιν τῆς ἐργατικῆς τάξεως, τὴν ἀγενὴ ἐπαναστάσεων συνεννόησιν τῶν κεφαλαιούγων καὶ ἐργατῶν πρὸς ἀμοιβαῖον ὅφελος — ἀλλὰ γωρίς νὰ ἴσωσται τοὺς καρποὺς τῶν κόπων των — τοῦτο ἡρέμως καὶ ἀθεούσιως ἐργάρμοσαν ἐν τοῖς πρόγυμνσιν εἰς τὴν διατετάγμα τοῦ Κίτσανηος οἱ δοῦλοι Ἀμπελακιώται! Τόσον οἱ πρὸς αὐτῶν δυον καὶ οἱ μετ' αὐτοὺς — Ὅδεν, Κάρολος Φοριέρος, Λουΐ Βιλάν, Ζωρέ καὶ τόσοι, τόσοι ἄλλοι — εἰδον τὰς ὥραίας ἐν τῷ γάροτη καὶ τοῖς σπουδαιτηρίοις των θεωρίας, θραυσμένας ἐν τῇ πραγματικότητι, ἵνα ἀναπηδήσωσιν ἐξ αὐτῶν κακοδηρογοι, δολοφόνοι καὶ . . . ἀνκρυποί! . . .

Μετὰ δουλικὸν βίον δύο γηλιετηρίδων ἐγεννήθη παρὰ τὸν ἀθάνατον **Ολυμπον φῶς ἐλευθερίας**, ὅπερ ἔλαμψεν ἐν αὐτῷ τῷ σηότει τῆς δουλείας, καὶ ὅπερ ἀνέπτυξεν ἐν τῇ ἑσαυροῦ μεγάλας καὶ φιλελευθέρους ἄρχας. Ἐκ τῶν γειμάρρων καὶ τῶν σπηλαίων τῆς Ὀστρης ἀνεγεννήθη ὁ ἀρχαῖος γαρακτήρ τῷ αὐτονόμων ἐλληνικῶν πολιτειῶν καὶ ἐπεδείχθησαν ἐν ἐκείνῃ τῇ τουρκικῇ γωνίᾳ τὸ πνεῦμα καὶ αἱ ἀρεταὶ τῆς ἀργαίας Ἐλλάδος.

§ 14.—Τὸ μάθημα παγκοσμίως ἀξιομίμητον.

Διὰ τῆς ἀπλότητος καὶ τῆς καλῆς πίστεως — ὀρθῶς παρετήρησεν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1836 καὶ ὁ Ἀγγλος Ούρκουαρτ —

τὸν Ἀμελακιωτὸν συνεταιρισμὸς ἐμπρόστως ἔδωκεν εἰς τὸν κόσμον σύμπαντα μάθημα περὶ ἐμπορικῶν ἑταῖρειῶν. παρεσκεύασε μοναδικὸν ἐν τῇ πεγγουργίνῃ ἱστορίᾳ τῆς Εὐρώπης παράδειγμα ἑταῖρείς κερατίσιων καὶ ἐργατῶν, δεξιῶς, σίκουσικῶς, ἐπιτυγχῶς διευθυνθείσης, ἐν τῷ δὲ ἔργοντος μοίρᾳ, τὰ συμβέροντα τῶν κεφαλαίων καὶ τῆς ἐργασίας.

Τὸ σύλλογόδον τοῦ ἀνατέλλοντος 20^{ου} αἰῶνος πνεῦμα δὲν ἐπιτρέπει τοῦτον νὰ ἀρκεσθῶμεν μάγον εἰς τὴν ἔξαρτιθεσιν τῆς ἱστορικῆς ταύτης ἀληθείας, τίτις εὐλόγως διαθέρπιται τὴν ἔθνικήν τοῦ μάνιαν ρήστιμίν. Ἀνάγκη πάση δυνάμει νὰ πειραθῶμεν εἰς τὴν κατὰ τὸ δύνατὸν ἐν Ἑλλάδι ἀνάστασιν τοῦ θεσμοῦ, χροῦ καὶ τὴν γενέτειραν γώραν αὐτοῦ ἀπὸ εἰκοσαετίας ζωγρονεῖ ἡ τῆς ἐλευθερίας ἀήρ.

Οἱ Βουλανζέ, σὺν τοῖς ἄλλοις, παρατηρεῖ ἐν τῇ μελέτῃ τοῦ μετ' εὐθροισίας, ὅτι τὸ παρὰ τὴν "Οσταν ἑταῖρικὸν θαῦμα ὅφειλεται κυρίως καὶ πρωτίστως εἰς τὸ ἐλατήριον τοῦ συμφέροντος. Ἀλλ' ἐὰν μετ' αὐτοῦ συνεδυάζοντο καὶ ἄλλοι ἀνώτεροι τεγγικοί, ἥθικοι καὶ πνευματικοί σκοποί, ἀναντιρήτως τ' ἀποτελέσματα τίθελον εἰσθιτοῦ πέρτερα. Επὶ τοῦ σημείου τούτου ἐφελκύει τὴν προσογγήν τῶν σύλλανθρωπων, γάριν τῆς εὐτυχίας τῆς ἀνθρωπότητος.

Διὰ τοῦτο εἰς τὸ πρὸς τὸν Κωλέττην ὑπόμνημά του ὑπεδείχνει τὴν ἀνάγκην διαγωνισμοῦ πρὸς ιστορικὴν ἔρευναν τῶν πρὸ τοῦ ἔτους 1821 συνεργατικῶν ἐλληνικῶν ἑταῖρειῶν καὶ τὴν ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς τε καὶ τῶν γεωτέρων περὶ ὅμοιομόρφων ἑταῖρειῶν συμπερασμάτων ἀγάλογον ἐφαρμογὴν τοῦ θεσμοῦ, τοῖς εἰς τὴν διανοίαν τῆς ἔθνικῆς γῆς.

"Ἐκτοτε διενεμήθησαν σχεδὸν πᾶσαι αἱ ἔθνειαι γαῖαι· ἀλλ' ὁ θεσμὸς τῶν συνεργατικῶν ἑταῖρειῶν, ἀλλαχοῦ λατρευόμενος ἐσον δὲ τὸν ἡλεκτροισμός, ἐνεκρώθη ἐν Ἑλλάδι. Διότι τὰς ἑταῖρειὰς σχέσεις ρύθμιζει παρ' ἡμῖν εἰσέτι· ἡ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1835 μετάφρασις τοῦ πανχρογχίου γαλλικοῦ ἐμπορικοῦ κώδικος. Κυρίως δημως, διότι, ὡς ἐγὼ τούλαχιστον πιστεύω, δὲ ὑπὸ τοῦ Βουλανζέ πρὸ ἡμίσεως αἰῶνος ὑποδειχθεὶς διαγωνισμὸς δὲν ἐγένετο. Καὶ δὲν ἐγένετο, διότι οὐδεὶς ἐφάνη ἀγωνοθέτης.

'Ἐὰν ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου, ἐνεκαὶ δαπανῶν, οὐγὶ ἔτυχος λίαν καρπούσσων, δὲν ὑπολείπεται ποσόν τι ποσός τοῦτο· ἐὰν οἱ περὶ ὅλην οὐγὴν ἐπωρεύων μεριμνῶντες καὶ τυρεύοντες δὲν εὑρίσκουνται γρόνον διαθέτουν, ὅπως ἐργασίας ὑπὲρ τῆς γεωργίας καὶ τῆς κτηνοτροφίας, ὑπὲρ τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, εἰς σύλλογος ἐκ τῶν ὑπερχόντων—ώς δὲ «Παρνασσός» ἢ τὸ «Ιστορική καὶ Ἐθνογνωμονική Εταιρεία»—διὰ τὶ δὲν γίνεται τὴν ἔθνικὴν τοῦ φιλανθρώπου Γαλάτου πρότασιν; Γενικάτερον δέ, διὰ τὶ ἐπεικαρία τῆς Λαρισαϊκῆς ἐκθέσεως δὲν συγκροτεῖται «Θεσσαλικὸς σύνδεσμος» πρὸς ἔνωσιν καὶ εἰς τοιαῦτα ἔργα γητησιμοποίησιν τῶν ἀπανταχοῦ θεσσαλικῶν δυνάμεων;

"Ἄνευ μακρᾶς προειδοποιήσεως, σῆλως ἐκ τοῦ προγείρου, ἐν ἀνεπαρκείᾳ τῶν μέσων, ἐν κυριευητικῇ ἀδρανείᾳ, σγεδὸν τὴν ἐπιστολὴν τῆς ἀποκρύπτεως τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ—οἱ Λαρισαϊοὶ ἐκόλευσαν τοὺς ἀπανταχοῦς "Εἰληρας εἰς ἔκθεσιν γεωργικὴν καὶ κτηνοτροφικήν. Οἱ Θεσσαλοί, οἱ Μακεδόνες, οἱ Ηπειρῶται—καίπερ κεχωρισμένοι ἐκ τῶν γειτονικῶν υποδούλων χωρῶν διὰ τοῦ τελωνειακοῦ τείχους—ἀπέδειξαν διὰ τῶν ἔργων, ὅτι ἡ ἐπιτυχία ὑπερέβη τὰς προσδοκίας καὶ τῶν μᾶλλον ἀπαιτούσσων.

Τίς δύναται νάμφιθάλλη ὅτι, ἐὰν ἐπιτευγῇ ἡ κατατίσματος κέντρου, διαρκῶς ἐργαζομένου πρὸς ἔγκαιρον καὶ μεθοδικὴν κίνησιν τῶν θεσσαλικῶν δυνάμεων—θέλει καταδειγθῆ εἰς τὸ Πανελλήνιον καὶ εἰς τὰ πεπολιτισμένα καάτη διτι καὶ οι σύγχρονοι θεσσαλοί εἶνε ἀξιούς ἀπόγονοι τῶν πρὸ ἐνὸς μόνον αἰῶνος ἀκμασάντων θαυματίων Ἀμπελακιωτῶν;

"Ἀλλὰ καὶ ἐὰν μὴ ἐπιτευγῇ ἡ ὕδρυσις θεσσαλικοῦ συνδέσμου—ὅπερ ἀπεύχομαι—δὲν ὑπάρχουσιν ἄρά γε θεσσαλοὶ εὑποροὶ νάποπειραθῶσι τὴν ἀναβίωσιν τῶν συνεργατικῶν συνδέσμων κατὰ ὑπόδειγμα μὲν τῶν Ἀμπελακιωτῶν, ἐφ' ὅσον τοῦτο ἐφικτόν, ὑπὸ δρούς δὲ ἀναλόγους πρὸς τὴν ἐνεστῶσαν κατάστασιν;

Ἐντυχήσεις, τῇ ἀληθείᾳ, ἔσομαι, ἐὰν ἡ ἐν τῷ μετρῳ τῶν ἀσθενῶν μου δυνάμεων παρόρμησίς μου αὕτη ἐνώπιον συνελεύσεως, μεγάλην ἐχούσης δμοιό-

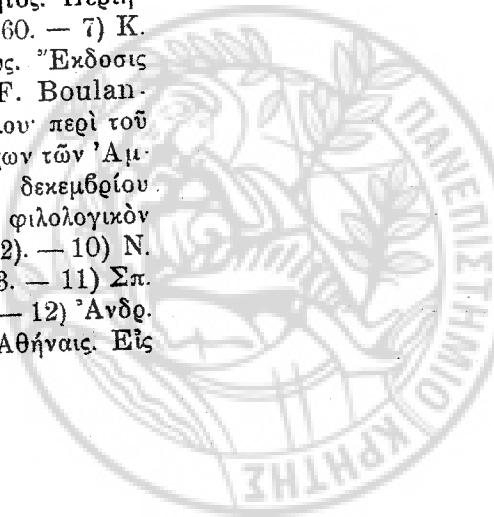
τητα πρὸς τὴν γενομένην πρὸς ἑκατὸν δώδεκα πέριπου ἐνιαυτῶν ἐν Ἀμπελανίοις, χρησιμεύσῃ τούλαχιστον ὡς πρόλογος μελλούσης πρακτικῆς ὑπὲρ τῆς Θεσσαλίας ἐργασίας· ἐὰν ἔξυπνήσῃ τὴν ἀξιέπαινον φιλοδοξίαν τῶν βουλομένων καὶ διπλωσδήποτε δυναμένων νὰ ἐργασθῶσιν εἰς λειτουργίαν τῶν συνεργατικῶν συνεταιρισμῶν ἐν Ἑλλάδι, καὶ δὴ ἐν τῇ δεινῶς πασχούσῃ Θεσσαλίᾳ. Διότι πεποίθησιν ἐμόρφωσα, ὅτι ὁ ἄριστος θεσμός — ὑπὲρ οὐ τοσοῦτον ἐνθέρμως συνηγορῶ — προωρισμένος εἶνε τὰ μέγιστα νὰ συντελέσῃ οὐ μόνον εἰς τὴν ὄλικήν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἡδικήν βελτίωσιν τοῦ λαοῦ, μάλιστα δέ, ἐὰν συνδυασθῇ μετὰ συστήματος κοινοτικῆς αὐτοδιοικήσεως, ἀνεξαρτήτου ἐν τῆς διοικητικῆς γραφειοχρατείας, ἀλλ ὑπὸ τὸν αὐστηρὸν ἔλεγχον δικαιοσύνης, εὐρύθμως κινούμενης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

- 1) Δανιὴλ καὶ Γεργορίου Κωνσταντῖνος. Νεωτερικὴ Γεωγραφία (σ. 241). 1791. — 2) F. Beaujouur (ὑποπροξένου τῆς Γαλλίας ἐν Ἑλλάδι, βραδύτερον προξένου ἐν Θεσσαλονίκῃ). Tableau du commerce de la Grèce. 1800. — 3) Urquhart (γράμματέως τῆς ἐν Κωνσταντίνοβολει Ἀγγλικῆς πρεσβείας), La Turquie. 1835. Μετεφράσθη γαλλιστὶ ὑπὸ Raymond. Bruxelles. 1837. — 4) I. Λεονάρδου. Νεωτάτη τῆς Θεσσαλίας χωρογραφία. Ἐν Πέστη, 1836. — 5) Γ. Ναύτη. Γενικὰ ἀρχαὶ τοῦ ἐμπορίου (Α΄ σ. ἡ. — 1α). Ἐν Ἀθήναις. 1859. — 6) N. Μάγνητος. Περιήγησις ἡ τοπογραφία Θεσσαλίας. Ἐν Ἀθήναις. 1860. — 7) K. γησις ἡ τοπογραφία Θεσσαλίας. Ἐν Ἀθήναις. 1875. — 8) F. Boulan-E'. τόμος Ε', σ. 120. Ἐν Ἀθήναις. 1925. — 9) Γ. Λαζοπούλου περὶ τοῦ ger. Ambelakia. Paris. 1875. — 10) N. σύλλογον (Περιοδικὸν αὐτοῦ τόμ. ι'. σ. 41 καὶ 152). — 11) Σπ. Γεωργιάδου, Θεσσαλία (σ. 207). Ἐν Ἀθήναις. 1883. — 12) Ἀνδρ. Παγανέλη, Ὁδοιπορικαὶ σημειώσεις (σ. 412—420). — 13) Z. Εσφιγμενίτου. Προμηθεὺς (ἔτος Δ', σ. 343. 6 ἵστορ. 1892).
- 14) E. Rochetin. Les premières associations coopératives en Grèce (Révue politique et parlementaire. XIX. p. 91. — 15) A. Μουλούλη. Ἐπιθεωρητὸν Ἀμπελονογίας εἰς περιοδικὸν «Βοηθὸς τῶν συνεταιρισμῶν» 1ης αὐγούστου καὶ 1ης σεπτεμβρίου 1919.

ΤΑ ΘΕΣΣΑΛΙΚΑ ΤΕΜΠΗ

II

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΑΥΤΙΛΙΑ ΚΑΤΑ ΤΑΣ ΠΑΡΑΜΟΝΑΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ἐκ τοῦ ὑπὸ τὸν ἀνωτέρῳ τίτλον δημοσιευθέντος καὶ ὑπὸ τῆς ἐν Βορδῷ διεθνοῦς ναυτικῆς ἐκθέσεως βραβευθέντος ἐν ἔτει 1907 βιβλίου, ἀναδημοσιεύεται κατωτέρῳ τὸ περὶ ναυτικῶν συνεταιρισμῶν σημείωμα τοῦ Boulanger, κατὰ μετάφρασίν μου ἐκ τοῦ γαλλικοῦ κειμένου, καὶ ὁ ἐπίλογος τοῦ βιβλίου μου.

§ 1.—Συνεταιρισμοὶ ναυτικῆς ἐμπορίας.

Τὸ καθ' ὑπογόρευσιν τοῦ Δρόσου Δροσινοῦ ὑπὸ τοῦ Βουλανζέ γραφὲν ιστορικὸν σημείωμα ἔχει ὡς ἀκολούθως:

«Μέγα τὸ τῆς θαλάσσης κράτος», ἀνεψώνει πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ὁ Θεμιστοκλῆς*, προτρέπων αὐτοὺς νὰ ψηφίσωσι τὰς πρὸς κατασκευὴν στόλου δαπάνας. Εἰς τὰς παρακελεύσεις τοῦ ναυάρχου αὐτῶν ὑπακούσταντες, δὲν μετενόησαν, μεγάλας ὁ ἐκ τοῦ ναυτικοῦ ἔσγον κατὰ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον ὥφελείας.

Οἱ Βυζαντῖνοι αὐτοκράτορες, τὸν γρόνον αὐτῶν σπαταλῶντες μᾶλλον εἰς τὰ ἀστρογμένα θεολογικὰ ζητήματα ἢ εἰς μερίμνας πρὸς σωτηρίαν τοῦ καταρρέοντος κράτους, ἐντελῶς παρημέλησαν τὴν ναυτιλίαν. Τούτου ἐνεκκιόν εἰς Ἑνετοὺς καὶ οἱ Γενουγίνιοι ἐσφετερίσθησαν τὴν ναυτικὴν ἐμπορίαν τῆς Μικρᾶς Ασίας, τοῦ Εὐξείνου Πόντου, τοῦ Ἀργιπελάγους καὶ τῆς Αιγαίου. Ως ἀντάλλαγμα τῶν παροστεφεντικῶν ὑπὸ τῶν στόλων αὐτῶν ὑπηρεσιῶν των κατὸ τῶν βασιλάρων, ἐπέτυχον τὴν κατοχὴν πολλῶν ἐκ τῶν νήσων καὶ τῶν λιμένων τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

* Ἀγακριθῶς ἀποδίδεται τὸ χωρίον τούτο εἰς τὸν Θεμιστοκλῆ, διότι τὰ ἐν αὐτῷ ἐλέχθησαν ὑπὸ τοῦ Περικλέους (Θουκυδ. Α' § 143).

Μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἡ Ελληνικὴ ναυτιλία εἶγε περισσειτῇ, εἰς τὴν διὰ ἡένδων συγκοινωνίαν μετὰ τῶν νήσων καὶ τῆς ἡπείρου. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἡ πρὸς τὴν θάλασσαν ἰδιοτεύτικα τοῦ ἡλληνικοῦ ἔθνους ἐξεστητώθη. Μεγάλα ἐμπορικὰ πλοῖα ἐναυτηγγίθησαν, δι' ὧν μακροὶ ἐτελοῦντο πλόες εἰς ἄπαντας τοὺς ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ καὶ ἐν τῇ Μεσογείῳ λιμένας, οἵτινες ἐπρομήθευσαν τὰ τρόφιμα τῆς Ἀσίας καὶ εἰς οὓς μετεφέροντα τὰ προϊόντα τῆς Εὐρώπης.

Ἄλλὰ τὴν ἡνάπτυξιν ταύτην τῆς ναυτιλίας διφεῖλε τὸ ἡλληνικὸν ἔθνος εἰς τὴν δύναμιν τοῦ συνεταιρισμοῦ. Τῶν τουρκικῶν πιέσεων παρακαλούσσων τὴν πρόσδον τοῦτον, ἐπεξήγησε τὴν Βελτίωτιν τῆς τύχης του διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ. Πανταχόθεν ὑπὸ τῆς θαλάσσης περικυκλούμενον, κατὰ ἡνάγκην ἔστρεψε τὴν ἐκυριοῦ προσογήν πρὸς τὸ στοιχεῖον τοῦτο τῆς εὐημερίας, τοῦ πλούτου καὶ τῆς ἐκευθερίας.

Τρεῖς νῆσοι κυρίως ἐπτράσθησαν μετὰ μείζονος προστρῆσης πρὸς τὴν ναυτιλίαν — ἡ Τόρχη, καὶ Σπέτσαι, τὰ Ψαρά — αἵτινες εἶγον κατοικηθῆ ὑπὸ τῶν ὅμιλοντων ἐνεκκιόν τῶν ὀμοστήτων τῶν Ὀθωμανῶν ἐκ τῶν θαλασσίων ἀκτῶν τῆς εὐρωπαϊκῆς καὶ ἀσιατικῆς Τουρκίας. Εἰς τοὺς ἀγόνους ἐκείνους βράχιοις εὑρεθέντες οἱ Ἑλληνες, ἐδέησε νόναζητησαν τὰ τῆς ὑπάρχειας αὐτῶν μέσαν ἐν τῇ ναυτιλίᾳ, ναυπηγούμεντες ἐμπορικὰ σκάφη 100 μέγρις 150 τόννων. Διὰ τῶν τεχνῶν αὐτῶν ἀκριβῶς ἐγνώσισαν τὰς ἀκτάς, τὰς νήσους, τὰς θάλλους καὶ τοὺς λιμένας τῆς τε Μεσογείου θαλάσσης καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Τὸ ψυσικὸν αὐτῶν θάρρος ἐνεπτύχθη καὶ ἐνισχύθη ὡς ἐκ τῶν συνεχῶν κινδύνων, οὐ μόνον ἐκ τῶν καταγγίδων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν προσβολῶν τῶν Βερβερίων πειρατῶν, οἵτινες δὲν ἐσέδοντο καὶ τὰ ὑπὸ τὴν θεματινήν σημαίαν πλοῖα, ὡφ' ἧν ἐταξίδευσαν καὶ τὰ ἡλληνικά.

Κατὰ τὸν ἁωσοτουρκικὸν πόλεμον, ἐν ἔτει 1771, ὑπῆρχον ἐν τῷ ῥωσικῷ στόλῳ πλείστα ἡλληνικὰ πλοῖα, ἐν οἷς καὶ πυρπολικά, δι' ὧν ἐπυρπολήθη ἡ ἐν Κουροῦ—Τσεσμὲ τουρκικὸς στόλος.

Μετὰ τὴν ἐν Κουτζούκ—Καϊναρτσῆ συνομολογηθεῖσαν

τῷ 1774 μεταξύ τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Τουρκίας συνθήκην αἱ νῆσοι Ὑδρα, Σπέτσαι, Ψαρά μεγάλως ηὔξησαν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐμπορικῶν αὐτῶν πλοίων, τρίζαντα μάλιστα ναυπηγούσαι καὶ πολεμικά πλοῖα (corvettes et bricks), διὰ τηλεοῖλων ὀπλισμένα.

Ἐν ᾧ τοις 1798 τὸ ὄχημα τούτον συμβούλιον τῆς Μασσαλίας ἐψήρισε τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἀντώνιον Βῶκον, πλοιαρχὸν Ὑδραῖον καὶ ἀδελφὸν τοῦ ναυάρχου Μιαούλη, διότι οὗτος, νύκτωρ, δικαγίσας τὴν πρόσκοπον ἀγγλικὴν μοῖραν, ἐκόμισεν εἰς τοὺς Μασσαλιώτας σῖτον, οὕτιος λίαν ἐπείγουσαν εἶγον ἀνάγκην.

Καὶ ἐν ᾧ τοις 1806 ὁ ἐκ Ψαρῶν πλοιαρχὸς Δημητρίου, ὃν ὑπὸ κάθαρτιν μετὰ τοῦ πλοίου του, σπερ εἶχε δώδεκα πυροβόλα καὶ πλήρωμα ἑκατὸν εἴκοσιν ἀνδρῶν, εἰς τὴν νῆσον Pommégue, κειμένην εἰς ἀπόστασιν ὅσο μῆλίων ἐκ Μασσαλίας, ἔξεστιών ἐκ τῆς νῆσου τὰ πληρώματα μιᾶς ἥμισιας καὶ μιᾶς θεωρίδος ἀγγλικῆς, ἀτινα, τῇ Ζορθείᾳ τοῦ νυκτερινοῦ σκότους ἀποδίδειται, ἡθέλησαν νὰ καταλάβωσι τὴν νῆσον. Ὁ αὐτοκράτωρ Ναπολέων ἀπένειμεν αὐτῷ ὡς ἐπαθλὸν τῆς γενναιότητός του, τὸ παράσημον τῆς λεγεώνος τῆς τιμῆς καὶ ἐνιαυτίσιν ἐκ τριτυγιλίων ὅράγκων σύνταξιν.

Απὸ τῶν ἀργῶν τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος ἡ ἑλληνικὴ ναυτιλία ὁσημέραι ἀνεπτύσσετο, αἱ νῆσοι Ὑδρα, Σπέτσαι καὶ Ψαρά ἀπέκτων μεγάλους πλούτους, μόναι σχεδὸν ἐξυπηρετοῦσσαι τὸ ἐμπόριον τῆς Μεσογείου, ἡς οἱ λιμένες ἦσαν ἐν ἀποκλεισμῷ ὑπὸ τῶν Ἀγγλων, καθόσον οὗτοι εἶχον ἐπιτρέψει ἐλευθερίαν εἰς τὴν οὐδετέραν διθυμανικὴν σημαίαν, ἣν εἶχον καὶ τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα. Ἐν ᾧ τοις 1820 αἱ ἑλληνικαὶ νῆσοι ἦσαν ἐν ταῖς παραμοναῖς τοῦ ἀγῶνος κατὰ τῶν τερραστίων στόλων τῆς Τουρκίας, τῆς Αλγύπτου, τῆς Τριπόλεως, τῆς Τύνιδος, τῆς Ἀλγερίας καὶ τοῦ Μαρόκου.

Πρὸς εὐόδωσιν τοικύτης γιγαντώδους πάλης φυσικὸν ἦτο διτοι οἱ Ἐλληνες εἶχον ἀνάγκην νὰ διαθέσωσι μέσον ἀνάλογα ἀλλὰ ἀρχικῶς τὰ ἕρδοια τῶν κυνέρων ὑπαντινων τὰ πλοῖα τῶν νῆσων τούτων ἦσαν τοσοῦτον ἀνεπαρκῆ, ὥστε βεβαίως ἀνέτικτον θὰ ἦτο νὰ ναυπηγηθῶσι τοσαῦτα πλοῖα καὶ νὰ συ-

σωρευθῆ τοσοῦτος πλούτος, ἵνα ἔκαστος αὐτῶν μεμονωμένως ἐπεχείρει τὸ παράτολμον τοῦτο ἔργον. Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ συνεταξιρίσθησαν θαλασσινοί, ναυπηγοί, ἐμπόροι, ἔωστροςιῶν. Τοιούτῳ τρόπῳ εἰς τὸν συνεταξιρίσμαν ὡςτέρων πάσης τάξεως καὶ παντὸς ἐπαγγέλματος ὀρείκεται ἡ καταρτισμὸς τῆς ναυτικῆς καὶ τῆς ἐμπορικῆς ἐκείνης ὀντόμαντα. Τῆς ἡ ἀπίστευτος ἐπιτυχία ἔξεπληγε τὸν κόσμον σύμπαντα.

Τὸ εἰς ἐφαρμογὴν τεθέν σύστημα τοῦ συνεταξιρίσματος ἦτο τὸ ἀκόλουθον: ἐκν εἰς πλοιαρχὸς ἢ οἷος δῆποτε ἄλλος πεπιεργένος ναυτικὸς εἶχεν εἰς τὴν διάθεσίν του κεράλαιον πεντακοσίων ταλάρων, συνήργειν ἄλλους θαλασσινούς, ἔυλουργούς, σχεινοποιούς, ἔυλεμπέρους καὶ ἄλλους πωλητὴς ναυπηγησίμου ὑλικού. Ἐγίγνετο ἡ τῶν πρὸς γαυπιγγῆσιν ὑλικῶν ἐκτίμησις, μεθ' ἣν ἡργίζειν ἡ κατασκευὴ τοῦ σκαφεοῦ, ὡρ' ὅλων τῶν ἑταίρων, οἵτινος ἐγγητιμοποιοῦντο ἀναλόγως τῆς εἰδικότητός των. Μετ' οὐ πολὺ τὸ πλοίον ἦτο ἔτοιμον πρὸς ἀπόπλουν. Ἄλλα πρὸς αὐτοῦ διενέμετο ἡ ἔξι τοῦ πλοίου εἰς τέσσαρας μερίδας ἦτοι δικτὸν τέταρτα καὶ ἀνεγνωρίζοντο ὡς μεριδούγοι οἱ κυριώτεροι προμηθευταὶ τῶν χρημάτων καὶ τοῦ ὑλικοῦ ἀναλόγως τῆς ὑπ' αὐτῶν καταβληθείσης ἀξίας. Τὰ εἰς τοὺς ναυπηγοὺς καὶ λοιποὺς ἐργάτας δρειλόμενα ἡμερομίσθια ἐπεδάρυνον τὸ πλοῖον ὡς ναυτικὰ δάνεια, εἰς τὰ ὅποια ἐχορηγεῖτο ἀνάλογον δικαιώματος συμμετοχῆς εἰς τὰ ἐκ τοῦ ταξιδίου κέρδη ἢ, ἀντὶ τούτου, ἐξωζηλοῦντο μὲν ὑπὸ τοῦ πλοιαρχοῦ, ἀλλ' οὕτος ἀνεγνωρίζετο συγκύριος, ἀναλόγως πρὸς τὴν πληρωθεῖσαν ποσότητα. Το αὐτὸν ἐγίγνετο καὶ διὰ τὰς δαπάνας τῶν ἀπαιτουμένων ζωτροφιῶν κτλ.

Τὸ σύνηθες ἐμπόριον ἦτο τὸ τοῦ σίτου, ἀγοραζόμενον ἐκ τῶν ῥωσικῶν λιμένων τοῖς μετρητοῖς. Διὰ τοῦτο ὁ πλοιαρχὸς πρὸ τοῦ ἀπόπλου συγωμολόγει μετὰ τῶν κεραλαιούχων ναυτικὸν δάνειον, σπερ οὐδέποτε ἡδύνατο νὰ ὑπερβῇ τὴν δλῆγην τοῦ πλοίου ἀξίαν. Καὶ εἰς τὰ τοικύτα ὅμως δάνεια, ἀντὶ τόκου ὠρισμένου, ἀνεγνωρίζετο δικαιώματος ἀναλόγου συμμετοχῆς εἰς τὰ κέρδη. Μετὰ τὴν πώλησιν τοῦ σίτου καὶ τὴν λήξιν τοῦ ταξιδίου, κατὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ πλοίου εἰς Ὑδραν, Σπέτσας, Ψαρά, κατηρτίζετο ὁ γενι-

καὶ πρὸς διανομὴν τῶν κερδῶν λογαριασμός. Καὶ τὸ πλήρωμα ἔτι τοῦ πλοίου, ἀντὶ γημερομισθίου, ἐσικαιούστο ἀναλόγως τῶν ὑπηρεσιῶν καὶ τῆς ἴκανότητος τοῦ προσωπικοῦ νὰ συμμετέχῃ, εἰς τὴν διανομὴν τῶν κερδῶν.

Μετὰ τὴν προσαρμοίσειν τῆς τροφοδοσίας τοῦ πληρώματος, τῶν λιμενικῶν, φαρικῶν, τῆς ὀαπάνης πλοηγοῦ αὐτοῦ, τὸ καθαρὸν ὑπόλοιπον διενέμετο εἰς 69 μερίδας (παρτίδας) ὡς ἀκολούθως:

Μερίδες	
— Γέρε τοῦ πλοίου ἀπενέμοντο πάντοτε	10
— Εἰς τὸν ναυτοδανειστάζ, ἐὰν τὸ ποσὸν ἄποιστον πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ πλοίου (διότι ἀν ἥτο κατώτερον ἐμειοῦντο ἀναλόγως),	10
— Εἰς τὸν πλοίαργον	3
— Εἰς τὸν λογιστὴν (γραμματικὸν)	2
— Ἀνὰ δύομερίδες εἰς ἔκαστον τῶν ἀρχιναυτῶν	4
— Εἰς τὸν μάγιερον	2
— Εἰς ἔκαστον τῶν τεσσάρων καλλιτέρων ναυτῶν, πηδαλιούγων, ἀνὰ μίαν καὶ ἡμίσειαν μερίδα	1
— Εἰς ἔκαστον τῶν τριάκοντα ναυτῶν ἀνὰ μίαν μερίδα	30
— Ἀνὰ ἡμίσειαν μερίδα εἰς ἔκαστον τῶν τεσσάρων ναυτοπαιίδων	2
Ἐν δῆλῳ μερίδες	69

Οὕτως, ἐὰν τὸ καθαρὸν προϊὲν ἔνδει ταξιδίου, μετὰ τὴν ἀρχαίρεσιν δλῶν τῶν ἑξέδων, ἀνήργετο εἰς 4,000 σκούδων, τὸ ποσὸν τοῦτο διγρεῖτο εἰς 69 μέρη καὶ διενέμετο ἀναλόγως τῶν μερίδων εἰς τὸ πλοίον, εἰς τὸ ναυτοδάνειον, εἰς τὸν πλοίαργον καὶ ἐφεξῆς. Αἱ εἰς τὸ πλοίον ἀνήκουσαι μερίδες διενέμοντο εἰς τὸν συγκυρίους ἀναλόγως τῶν τίτλων τῆς συμμετογῆς τῶν.

Οἱ ἄνδρες τοῦ πληρώματος εἶχον τελείαν ἐλευθερίαν νὰ ἐκλέγωσι κατ' ἀρέσκειαν τὰ τρόφιμα αὐτῶν, ἀλλὰ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς διανομῆς ἢ ἐκ τῶν κερδῶν μερίς αὐτῶν ἥλατ-

τοῦτο κατὰ τοσοῦτα ποσὸν ὃντος ὑπερέβαίνει τὸν ἐλάχιστον δρόμο τοῦ περιεγουμένου σιτηρεσίου.

Εὔνότον οὕτω καθίσταται, ὅτι οἱ ναυτικοί, ὡς ἀμέτων ἐνδιαφερόμενοι εἰς τὰ κέρδη, πᾶσαν κατέδιδόν τους μέρημαν ὑπὲρ τοῦ πλοίου καὶ ὅτι ἐν τῷ διατρεπτάτῳ ἐπιχειρήσκοτι αὐτῶν ὅφειλον νὰ ἐργάζωνται μετά μετένομος εὑγχριστήρεως τῶν ἐπὶ μισθίοις ἐργάζομένων. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, τῶν ἐπὶ Ναπολέοντος πολέμων τὸ σύστημα τοῦτο εἴγε τοσοῦτον γενικευθῆ, ὡστε οἱ πλοίαργοι δὲν ἦδυναντο νὰ εὕρωσι ναυτικούς, συνανοιδύτας νὰ ὑπηρετήσωσιν ἐπὶ μισθῷ.

Ἐκαστὸν ταξιδίου συγκρίθως διήρκει ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας πέντε μῆνας, τὸ ἀναλογούν δὲ εἰς ἔκαστον ναύτην κέρδος κατὰ ταξιδίου ἀντίρρητο εἰς 150 λιτανικὰ νομίσματα.

Οἱ ναυτικοὶ σγεδὸν πάντοτε ἔδιδον τὸ ἔμμισυ τῶν κερδῶν εἰς τὸ πλοίον ὡς ναυτικὸν δάνειον, οὕτω δὲ ἐπηρύζαντο τὴν ὅφελειαν αὐτῶν.

Κατὰ τὴν ἐλληνικὴν ἐπαγκότασιν ἀπαντα τὰ ἐλληνικὰ πλοῖαν ἐγρηγοριστοιμῆσαν εἰς τὸν ναυτικὸν πόλεμον, ἔνεκα δὲ τῆς δυνάμεως τῶν πραγμάτων τὸ τοῦ συνεταιρισμοῦ σύστημα ἐπαυσεν. Οἱ ναυτικοὶ ἐπληρώνοντα τοὺς μισθίους αὐτῶν ὑπὸ τῶν ἰδιοκτητῶν τῶν πλοίων, εἰς οὓς οὕτωις ἀπεδίδοντο ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς κυβερνήσεως.

Μετὰ τὴν εἰρήνευσιν δὲ συναγωνισμὸς τῶν εἰς ἄλλας σημαίας ἀνηκόντων ναυτικῶν ἔμηών ἥλαττωτε τὰ ἐκ τῶν ταξιδίων κέρδη, προύκαλεσε ζημίας καὶ ἐξηγάγατε τοὺς ναυτικοὺς γκρέγωσι τῆς διὰ μεριδίων ναυτικίας, νὰ προτιμῶσι δὲ τὴν ἐπὶ μισθῷ.

'Αλλ' ἀπὸ τοῦ ἔτους 1843, ὅτε γέγονεί κατέστη ἐπαισθητή, ἐν Εὐρώπῃ, τὸ δὲ ἐλληνικῶν πλοίων σιτεμπόριον ἥλατε μεγάλην ἀνάπτυξιν, ὑπὲρ τὸ τρίτον δὲ τῶν ἐλληνικῶν πλοίων ἐπανῆλθεν ἐκ νέου εἰς τὴν κατὰ μερίδας ναυτικὴν ἐμπορίαν.

Τὸ κατ' ἔξογὴν καὶ κατὰ φύσιν σφόδρα δημοκρατικὸν πνεῦμα τῶν Ἐλλήνων, συνετέλεσεν, ἵνα τάχιστα οὕτωις νοήσωσιν, ὅτι τὸ ἐπὶ μισθῷ τῶν ἐργατῶν σύστημα ἤθελεν εἶσθαι πλέον ἐπωφελές εἰς τὸν προσταμένους καὶ τοὺς κε-

ράλαισμάγους, διότι δὲν είναι πάντοτε ίσα: αἱ ρυτικαὶ καὶ αἱ πνευματικαὶ ἑκάστου δύναμεις· οὗτον γέ τὴν ἡ ὀφέλεια είναι μηχροτέρα δὲ τῶν, ἐπίσης διὰ τοὺς μισθοδοτοῦντας διασυν καὶ διὰ τοὺς μισθοδοτουμένους. Ἐκ τοιούτων ἔργων μενοισταύειν, μᾶλλον ἔμετων γέ λογικῶν, τῇ θεραπείᾳ οἱ Ἑλλήνες εἰς παντὸς εἰδούς ἑταῖρικὰς ἐπιχειρήσεις. Οὕτω λιθοτόμοι, κτίσται, ξυλουργοὶ κτλ., εἴγον συνεταιρισθῆ μετά τῶν προσταταμένων αὐτῶν, συνήθως ἀνὰ δὲ δέ, πρὸς ἐργασίαν ἐν κοινῷ καὶ ἐπ' ὠφέλειᾳ εἴτε ίσῃ εἴτε ἀναλόγῳ τῆς ἀξίας ἑκάστου.

Ἡ ιδέα τοῦ συνεταιρισμοῦ είναι βαθέως ἐργαζωμένη ἐν τῷ πνεύματι τῶν Ἑλλήνων, οἵτινές εἰσιν, μᾶλλον προσηγμένος λαὸς ἐν τῇ ὄδῳ τῆς ὀργανώσεως ἐργασίας, τείνων νὰ χειραφετήσῃ τοὺς ἐργαζομένους ἐκ τῆς μισθοληψίας. Διὰ τούτου τοιούτου θέλει ἐπιτευχθῆ ἡ ἔξασταλίσις τῶν νομίμων τοῦ κεφαλαίου δικαιωμάτων, ἥτινα είναι ἀπαραίτητα καὶ δείποτε ἔσονται γέ ἀσφαλεστέρα κρηπὶς παντὸς συνεταιρισμοῦ.

Ἡ Ἑλλὰς ἐντὸς εὐαρίθμων ἐτῶν θέλει μεγάλως προσθεύσῃ ἐν τῷ φιλανθρωπικῷ τούτῳ ζητήματι, ἐν τῷ ὅποιῳ ἕγκλειονται κίνδυνοι ἐν τῷ παρόντι καὶ ἐκ τοῦ ὅποιου παρέχονται ἐλπίδες βοηθείας ἐν τῷ μέλλοντι.

Τὰ ἐν τῷ ἡμετέρῳ σκιαγραφήματι ἀνωτέρῳ ἐκτεθέντα ἀποδεικνύουσιν, ὅτι γέ τῷ αὐτῇ διατελεῖ ἐν ταῖς παραμοναῖς ὀργανώσεως, συνῳδὰ πρὸς τὰς προσδευτικὰς ιδέας τοῦ συνεταιρισμοῦ, τοῦ ὅποιου τὰ εὐεργετήματα, ἔνεκα τῆς γῆθικῆς ἐπιδράσεως αὐτῆς, δὲν θά βραδύνῃ νὰ ἐπεκτείνῃ καὶ εἴ τοι διανοίαν τῶν λαῶν τῇ; Μικρᾶς Ἀσίας.

20 μαρτίου 1847

(Ὑπογραψα!) Δάχριαρις, Δρόσος Δρασινός, Φ. Βουλανζέ.

Τοῦ ἡγιασμοῦ παρατεθέντος σημειώματος ἔπειτα γέ τὸν 1873 προστίθεται ὑπὸ τοῦ Βουλανζέ παρατήρησίς, ὅτι γέ ἀνευ τάξεως ἐλευθερία τῶν γεωτέρων Ἑλλήνων διέφευσε τὸν ἡπέδη τοῦ 1847 προσδοκίας αὐτοῦ καὶ τῶν συνυπογραψάντων!!!

§ 2.— Ελευθερία ἀνευ τάξεως.

Τὸ ιστορικὸν κείμενόν, τοῦ ὅποιου τὴν διαστασὶν ἔχει λομέν εἰς ἀγνὴν τοῦ Γάλλου ἀρχιτέκτονος Βουλανζέ ἀγράπηγη πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ πρὸς τοὺς συνεργατικοὺς συνεταιρισμούς, παρεκίνησε καὶ ἡμὲν νάναζητήσω τὰ ἔγνη, τῶν ἐν τε τῇ ἐλευθερά καὶ ἐν τῇ ἀλυτρώσθι τῇ Ἑλλάδι.

Πρὸς τοῦτο, πλὴν ὥλλων ἐνεργειῶν, ἀπηγόθυνε τὴν ὅπος τὸ δεκαεμβρίου 1900 συνοπτικὴν ἔκθεσίν μου πρὸς τὸ προσδρεῖον τῆς Ἀθήναις «Ιστορικῆς καὶ θηγαλογικῆς ἑταιρίου» μετὰ παρακλήσεως μου, ἵνα δὲ ἐγκυκλίου αὐτοῦ ἀνατητηθῶσιν, ἐν τῷ ὅπαργωσιν, ιστορικὰ ἔγγραφα, ὥλλως ἐν ἀνάγκῃ ἐκθέσεις τῶν δημάρχων μὲν τῆς Θεσσαλίας, τῆς Υδρας, τῶν Σπετσῶν, τοῦ Γαλαξείδου καὶ τῆς Αιγαίας, ἐπίσης δὲ τῶν Ἑλλήνων προξένων καὶ ἰδίως τῶν τῆς Χίου, τῶν Ψαρῶν καὶ τῆς Θεσσαλονίκης (διὰ τὰ Μαντεμογάρια).

Εἰς τὴν ἔκθεσίν μου ταύτην ἐδίθη, γέ τὸ 18 δεκαεμβρίου 1900 ἀπόντησις, ὅτι μεταξὺ τῶν δεκαπέντε γιλιάδων ἔγγραφων τοῦ ἀρχείου τῆς ἑταιρίεις είναι πολὺ πιθανὸν νὰ περιέχωνται σχετικαὶ πληροφορίαι περὶ τοῦ κατέξογήν ἐνδιαφέροντος θέματος.

Πλὴν τούτου καὶ δὲ ἰδίων μου ἐπιστολῶν ἀπετάθην εἰς πολλοὺς πρὸς συγκέντρωσιν τῆς σχετικῆς ὥλης, μοὶ ἀπεστάλησαν δέ τινες ἐκθέσεις, ἐξ ὧν πολυτιμοτάτην διέταξε πληροφορίας αὐτῆς θεωρῶ τὴν ἡπέδη 9 τεπτεμβρίου 1900 ἔκθεσιν τοῦ Δημοσθένους Χαδιαρᾶ, γέ τὸ περιεπειρία τοῦ B. K. Φαρμακίδου, ως ἐκ τῶν πληροφοριῶν αὐτῆς, τῶν ἀναγομένων εἰς τὴν παρὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν νῆσον Σύμην καὶ εἰς τὴν ἐν γένει κατάστασιν τῆς κοινότητος αὐτῆς, ιδίᾳ δὲ ως πρὸς τὰφορῶντας εἰς τοὺς συνεργατικοὺς συνεταιρισμούς τῶν σπογγαλιευτικῶν πλοίων κατά τε τοὺς ἀρχαιοτέρους καὶ νεωτέρους γρόνους.

Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς προπαρασκευαστικῆς ταύτης μελέτης μου καὶ τὴν συγκέντρωσιν ἀπάσης τῆς σχετικῆς ὥλης, προστιθέμην νὰ καταρτίσω εἰδικὴν περὶ τῶν συνεργατικῶν συνεταιρισμῶν — ἐν οἷς καὶ οἱ τῆς ναυτικῆς ἐμπορίας — μελέτην, εἰς τὴν νὰ συμπεριλάβω καὶ τὰφορῶντα

εἰς τὰ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλληνικῆς ταύτης γωνίας.

Ἄλλοι, πόροι ὅλην ἡμερῶν πληροφορήσεις παρὰ προσώπου εἰδίκωτάτου εἰς τὰ τῆς ιστορίας τῆς Ἑλληνικῆς ναυτιλίας, διὰ αἱ ὑπὲ τοῦ Βουλανᾶ καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ Δροσινοῦ ιστορικαὶ σημειώσεις δὲν φαίνονται μηχανεύμεναι ἐν ἄλλῳ τινὶ συγγράμματι, ἔτεις ἀποστολῆς καὶ ὅποτε ἐπάσσω ἐκ τῆς Λοιπῆς μελέτης μου τουλάχιστον ταύτας, ἐλλείψει χρόνου πρὸς πλήρη περὶ τοῦ θέματος τούτου μονογραφίαν, ἐπὶ τῇ ἐπίδι, διὰ δὲν θὰ ἥσαν πάντῃ ἄγριστοι εἰς τοὺς ἐν τῇ ἀρξιμένῃ διεθνεῖ ναυτικῇ ἐκθέσει τοῦ Βορρὸς μέλισσας νὰ ἐρευνήσωσι τὴν ιστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς ναυτιλίας, κατὰ τὰς παρακαμονὰς τῆς ἐπαναστάσεως, ἐν σγέσει καὶ πόρος τοὺς συνεργατικοὺς συνεταιρισμοὺς τῆς ναυτικῆς ἐμπορίας.

Βεβαίως ή μερικὴ κύτη καὶ συγκοπτικὴ ἀνακοίνωσίς μου δὲν ἔχει ἀξιώσεις πρωτοτυπίας, οὐδὲ ἔχει τοῦ θέματος ικανῶς ἐγδιαφέρον καὶ δεόμενον ἀναλυτικῆς μελέτης, περὶ οὐ ἄλλως ὑπάρχοντι καὶ πολλαὶ ἀλλαὶ πηγαῖ. Ἀκριβέστερος ίσως τίτλος τῆς ἀνακοίνωσέως μου ταύτης θὰ ἦτο: «*Αἱ ιστορικαὶ σημειώσεις τοῦ Δρόσου Δροσινοῦ περὶ τῶν συνεργατικῶν συνεταιρισμῶν τῆς ναυτικῆς ἐμπορίας.*»

Περιορίζόμενος εἰς ταῦτα καὶ μόνα, τό γε νῦν, ἐπὶ τῇ ἐπίδι, νὰ ἐπανέλθω ἐπὶ τοῦ θέματος ἔκτενέστερον. ἀρκοῦμαι νὰ προσθέσω τὴν παρατηρήσεις τινὰς γενικωτάτας, ἵνα καὶ ἐφελκύω τῶν ἀρμοδίων τὴν προσοχήν.

Ἀναγκαῖότατον καὶ ἔθνικῶς ἐπωφελέστατον νομίζω νὰ συστήσω ἐπισήμους τε καὶ ἀνεπισήμους εἰς τὴν ιδιαιτέραν ἀγάπην τὴν διατήρησιν τῶν σωζομένων ἀρχαίων ἐγγράφων πρὸς ἔρευναν· τῆς ιστορίας τῶν νεωτέρων γρόνων, ἵνα τὰ σγέτιζόμενα πρὸς τοὺς συνεργατικοὺς συνεταιρισμοὺς κατὰ τοὺς γρόνους τῆς τουρκικῆς δουλείας, μάλιστα δὲ τὰ τῆς Ἑλληνικῆς ναυτιλίας δὲν εἴνε τὰ ἡττον ἐνδιαφέροντα. Ἐθνικὴν θεωρῶ ζημίαν τὴν δικαιοπὴν τῆς δημοσιεύσεως τῶν «*Ἀρχείων τῆς Ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας μέγρις ἐγκαταστάσεως τῆς βασιλείας*». ής ή ἔναρξις ἐγένετο ἐν ἔτει 1857 ἐγκρίσει καὶ δαπάνῃ τῆς βουλῆς τῶν Ἑλλήνων.

Ἄσυγχώρητον ζητῶς δέοντα νὰ γαρακτηρισθῇ τὸ διὰ ἔξα-

κολουθεῖ ἔτι ἐν Ἑλλάδι ἴσγύων ὃ ἀπὸ 1 Ιανουαρίου 1808 Γαλλικὸς ἐμπορικὸς κῶδις, ὃ ἐποίει ἐπέιτη καὶ ταῦτα ἡμῖν ἐν ἴσγύῳ «*σροσσωριῶν*» διὰ τοῦ ἀπὸ 19 ἀποτίου 1833 θατοῦ.. διατάχματος καὶ διὰ τὰς ἑταῖρειῶν ἔξαντοσινοῦσι καὶ παρὰ τῇδε ὁμιλοῦμενα διὰ τοῦ νόμου ἐκείνου, ὅστις εἴγε μεταρρυτευθῆ ἐν τῇ ἡμεδαπῇ, καθ' ὃν γρόνον τὰ ταγμάτα μέσα τῆς Ἑλληλογραφίας καὶ τῆς συγκοινωνίας ἐν γένει ἦσαν οἱ ὄντοι καὶ οἱ ἡμίονοι!

Ἄλλ' ἔκτοτε τηλέγραφοι, καὶ δὴ ἡνευ σύρματος, καὶ τηλέρωνα μεταδίδουσιν αὐτοτιγμεὶ τὰς εἰδήσεις. Ταχύτερα δὲ πυρόσκαρα, ὅμοιάζοντα μᾶλλον πρὸς πλέοντα μέγαρα, καὶ πλωταὶ ψηφίζονται μεταφέρουσιν ἐπιδίττους καὶ ἐμπορεύματα ἐκ τῶν ἀπωτάτων μερῶν. Καὶ περὶ διεροπλοΐας καὶ διεροσκάσων σπουδαῖος γίγνεται λόγος. Καὶ κύτα δὲ τὰ τηλέρωνα ἄγεν σύρματος ἐντὸς ὀλίγου χρόνου τεθῆσονται εἰς ἐνέργειαν εἰς μεγάλας ἀποστάσεις!

Ἐν Γαλλίᾳ, ἐπίσης ὡς εἰς δῆλα τὰ πεπολιτισμένα κράτη, διὰ γεωτέρων νόμων ὃ εὑρεγετικὸς περὶ ἑταῖρειῶν θεσμὸς τὰ μέγιστα ἐνελτιώθη, τὰ δὲ περὶ συνεργατικῶν συνεταιρισμῶν σπουδαίως ἀπαγγελοῦσι ἀπὸ δεκαετηρίδων οὐ μόνον τοὺς κοινωνιολόγους, ἀλλὰ καὶ τοὺς κυρεργῶντας καὶ τοὺς νομοθέτας, διότι πρωτίστως διὰ τοῦ θεσμοῦ τούτου προσδοκᾶται ὁ κανονικὸς συμβιβασμὸς μεταξὺ κεραταιούγων καὶ ἐργατῶν, η ἡθικὴ δὲ καὶ η ὑλικὴ ἀνάπτυξις τῶν τελευτῶν. Περὶ τούτου, ἐπίσης στατιστικάς τινας πληροφορίας καὶ τὰ τῆς συγκριτικῆς νομοθεσίας ἐγραψα εἰδίκωτερον εἰς «*Ἐρυθρῷ*» τῆς 10 καὶ 17 δεκεμβρίου 1900.

Ἐν Ἑλλάδι δὲ αἱ ἑταῖρικαὶ σγέσεις ὁμιλοῦσιν τοῦτον τοῦτον τῆς Ἑλλής ἐκ τοῦ γαλλικοῦ μεταφράσεως νόμου, φέροντος ἡλικίαν ἐνὸς κιῶνος! Ὁ πεθλήθη μὲν τῇ βουλῇ νομοσγέδιον περὶ ἑταῖρειῶν, ἀλλὰ τοῦτο ἐψηφίσθη μόνον εἰς πρώτην ἀνάγνωσιν τῇ 18 νοεμβρίου 1896. Δὲν εἴνε ἄρχι γε κακιόδεν τανεγγισθῆ ἡ νομοθετικὴ ἐκείνη ἐργασία:

* Εύτυχῶς ἐμηφεύθη ὁ νόμος 2190 τῆς 5ης Ιουνίου 1920 περὶ ἀναγνώσων ἑταῖρειῶν (εἰς «*Ἐφ. Κυρ.* A' σ. 1815).

Μετ' ὅλα ταῦτα, καὶ κατὰ τὰ τελευταῖα ἡτη μεγάλως προσῆγεν, ἡ ἀταρρητή ἐλληνικὴ ναυτιλία διὰ τοῦ αὐτοῦ περίπου συστήματος τῶν συνεργατικῶν συνεταιρισμῶν ἥτοι τῶν μερίδων, τροποποιηθέντος ἀναλόγως τῶν νεωτέρων περιστάξεων καὶ ἀναγκῶν μετά τινων διαφορῶν κατὰ τόπους καὶ κατὰ τὸ εἶδος τῆς ἐμπορίας. Ἀλλ᾽ ἡ πρόσδος αὕτη εἶναι ἔργον τῆς ιδιωτικῆς πρωτοβουλίας.

Κάτωθι τοῦ ἀνωτέρω παρατεθέντος, ἀπὸ 20 μαρτίου 1847, ὑπομνήματος περὶ ναυτικῶν συνεταιρισμῶν, ἐ Βουλανζέ προσέθηκε, τῷ 1873, τάδε :

Τὸ ὑπερδημοκρατικὸν πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων — ἀντὶ νάνυψωνδῆ λαμπρυνόμενον διὰ τῶν συνεταιρισμῶν — ἐφθάρη. Τοῦτο εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀνευ τάξεως ἐλευθερίας.

Αὐτούμναι, μὴ δυνάμενος νάποκρύψω, ὅτι ἡ πρὸ τριακονταπενταετίας παρατήρησις τοῦ Βουλανζέ, καθ' ἣν ἡ νεωτέρα Ἑλλὰς δὲν ἐπέλεσεν ἀναλόγως ὅσας προόδους θὰ ἡδύνατο ἐν τοῖς ναυτικοῖς συνεργατικοῖς συνεταιρισμοῖς, ἔνεκα τῆς ἐλευθερίας ἀνευ τάξεως, εἰναι ἀκριβῆς· εἶναι ἀλήθεια πικροτάτη, ἐξ ἣς πολλὰ θὰ ἡδυνάμεθα νὰ ὠφεληθῶμεν, ἐὰν θελήσωμεν.

III

La Société coopérative d'Ambélakia.

Parmi les pléiades communales grecques des temps de la tyrannie turque, la plus splendide — après celle de Pélion — est, sans contredit, celle composée de 22 villages et située près de la Tempé thessalienne d'Ambélakia.

Au cours de la grande transformation géologique, que la légende de Deucalion, a conservée jusqu'à nous, s'est formée — avec la plaine creusée par la séparation de l'Olympe et de l'Ossa — la vallée enchanteresse de Tempé.

Vers le côté occidental de la Magnésie et au bord du Pénée, est situé le village de Baba — conservant malheureusement par son nom le souvenir de la domination turque — où s'arrêtent les voyageurs allant de Larissa à Tsaghési et vice-versa. A une petite distance de ce village et sur les ruines de l'Omolion thessaliote, se trouvent les Ambélakia, à 450 mètres au dessus du niveau de la mer, sur un contrefort pittoresque de l'Ossa, surplombant une profonde vallée que traversent de nombreux ravin. Ce petit village, presque inconnu était le plus grand centre commercial de la Thessalie, il y a un siècle. Il possède aujourd'hui une population d'environ 1500 âmes. Depuis l'annexion de la Thessalie à la Grèce en 1881, il est le siège du dème d'Ampelakia, dans l'éparchie et le nome de Larissa.

Mais combien parmi les Thessaliens — qu'ils soient grands propriétaires ou gens sans terre — ont-ils eu l'occasion, d'étudier, comment sans aucune législation, sans querelles entre capitalistes et ouvriers, sans révoltes, les Ambélakistes avaient réussi à s'entendre et

à unir le capital au travail, pour le plus grand profit des pauvres et des riches ? Comment y étaient parvenus par la seule initiative communale et privée ? Comment ils avaient obtenu la juste rétribution du travail de chacun, proportionnellement à la contribution de chaque fraction de tout le corps de l'Association ? Comment ils avaient appliqué le précepte d'Aristote sur la proportion entre la jouissance et le travail ?

Mais qui cherchera et comment, dans les ténèbres de la servitude et sous les ruines des désastres successifs, le flambeau de l'histoire ?

Heureusement, l'architecte F. Boulanger, qui a donné à Athènes tant d'édifices sous le règne d'Othon et qui était un admirateur passionné des associations populaires et des idées avancées en général, a fait revivre de l'oubli, l'histoire de la première association coopérative. Il fut secondé dans cette œuvre par les précieuses notes de Drossos Drossinos, membre et médecin de l'Association, un des notables Ampélakistes et qui possédait le statut de l'Association, du 1er janvier 1795. Cette étude, digne d'une analyse plus étendue, fut soumise, par l'architecte français, sous forme de mémoire, et en date du 7 avril 1847 à Jean Colettis, alors président du conseil. Qui sait quels auraient été les fruits du travail du savant français, si le grand Hellène n'était mort peu de mois plus tard ! (5 février 1847).

De toutes les publications sur Ambélakia, de 1791 jusqu'à nos jours, seul le travail de Boulanger, qui s'en est spécialement occupé, jette la lumière sur l'histoire de la société coopérative des Ambélakiotes, sur le commencement, le développement et la dissolution de cette société. Mais une recherche historique, plus complète au point de vue juridique, peut encore beaucoup ajouter sur cette institution sociale, née de l'esprit fécond d'hommes inspirés par la vue quotidienne du séjour des dieux olympiens.

La nécessité de verser des impôts dans le gouffre du Trésor turc par l'intermédiaire du conseil de communauté répartissant les charges proportionnellement

à la fortune de chaque contribuable : l'exemption des indigents de ces contributions ; le système coopératif de la grande culture dans les tchiflik par le système des métayers, portèrent les notables Ambélakiotes à rechercher un moyen capable d'améliorer le mécanisme de la culture partiaire, afin de l'étendre à l'agriculture, à l'industrie et au commerce lui-même.

Le self-government communal qui, pour des raisons historiques, prit aussi racine dans la ligue communale des Ambélakiotes, contribua à former petit à petit une microscopique confédération communale, composée de vingt-deux petits villages, ayant beaucoup de ressemblances avec un canton suisse, mais vassale du Padichah de Byzance. Le développement communal, resserrant plus étroitement les liens fraternels, qui s'étaient formés sous la servitude par l'adoration d'un même dieu et la culture des lettres, avait préparé le terrain pour l'association agricole. En effet, à partir de 1749, fonctionna une des meilleures écoles dans laquelle enseignèrent des maîtres tels que Néophytos Doukas, Eugène Bulgaris et autres. Par la loi d'évolution, de la vie de famille, du self-government communal, des rapports sociaux des métayers avec les propriétaires, sortit naturellement l'association industrielle et commerciale, dictée par l'union morale et le besoin d'une ligue populaire, unie par la communauté des intérêts.

C'est ainsi que fut constituée une association gigantesque formée par tous les habitants. Six mille hommes, femmes et enfants, — dont les quatre mille étaient des Ambélakiotes — constituèrent, comme des abeilles, la grande ruche de la première société coopérative dans cette heureuse confédération thessalienne.

Les notables parmi les capitalistes et les propriétaires, convoquèrent tout ce monde en une assemblée générale et leur exposèrent leur plan qui fut adopté par acclamations. Les statuts furent aussitôt rédigés, renouvelables, tous les six ans. Les propriétaires céderont leurs terres pour la culture du coton, et de la garance. Les capitalistes versèrent leur argent, soit 300,000 piastres (équivalant alors à 100,000 francs). Mais

pour prévenir les dangers découlant du capitalisme, le maximum du versement fut fixé à 20.000 piastres. En outre, la caisse recevait les économies des membres à un intérêt annuel de 10 à 12 %. D'ailleurs, il était interdit de disposer autrement des capitaux excédants jusqu'au maximum du versement. Tous les autres, hommes, femmes et enfants offrirent leur travail personnel dans l'agriculture, l'industrie et le commerce.

De nombreuses filatures furent établies, où le coton était transformé en fil, lequel teint avec la garance passait à la section du commerce. L'ouvrier-propriétaire en remettant aux dépôts de l'association les fils prêts, recevait un reçu, constatant leur qualité et leur quantité, ainsi que le prix déterminé par les experts nommés dans ce but. Il avait le droit de recevoir, sur cette base, la moitié de la somme. Le reste était réglé définitivement à la répartition des bénéfices et en proportion de ces derniers.

Les ouvriers et les ouvrières recevaient du surveillant un bon, indiquant le nombre des journées de travail. Le salaire définitif était fixé par l'assemblée générale sur la base des bénéfices. Et, suivant le nombre des journées de travail, un crédit leur était ouvert, leur permettant de prendre les sommes nécessaires à leur existence.

Nul n'était admis à aucun travail à l'intérieur ou à l'étranger, s'il n'était pas membre de la communauté fédérale. Tout travail au profit d'un autre que l'association ou un profit personnel exclusif, étaient interdits.

La direction générale était confiée à un conseil d'administration, élu tous les trois ans, en assemblée générale et siégeant à Ampélakia. Il nommait les agents, correspondants et les employés. Il concentrat toute la correspondance des nouvelles industrielles et commerciales; il ordonnait les travaux nécessaires, recevait de partout à chaque trimestre les comptes-courants, et tous les ans, les bilans généraux de toutes les sections. C'est sous sa surveillance que tout était transcrit sur le livre général de la Société.

L'assemblée générale élisait, en même temps que le

conseil d'administration, une éphorie de douze membres, soit la commission de contrôle en permanence. Le conseil d'administration lui soumettait tous les trois mois l'état général des comptes de l'Association et, à la fin de l'année, le bilan général. Les éphores avaient une large autorité dans le contrôle des bureaux et du personnel en général. Ils avaient en outre le droit de voyager partout où l'intérêt de l'Association l'exigeait, et soumettaient à l'assemblée des actionnaires un rapport général annuel sur les affaires de l'Association.

Le conseil d'administration choisissait parmi les plus capables des Ambélakiotes, les agents qui étaient envoyés aux centres commerciaux les plus importants de l'Europe et de l'Asie. Ceux ci donnèrent rapidement une grande extension aux travaux des Associations par la culture et le développement du commerce d'exportation de fils teints et d'importation en Thessalie d'autres produits utiles, toutes les fois que cela convenait par suite de la différence du change.

Ambélakia et Vienne étaient les deux plus grands centres, sous le nom de ceux qui en avaient la direction comme mandataires de l'Association. Par un statut qui nous est parvenu, nous apprenons que parmi les premiers administrateurs se trouvaient : Georges Mavros, qui avait traduit son nom en allemand Schwarz, Euthymios Dimitriou et Jean Cargoulis. L'établissement central à Vienne, était connu sous le nom de «Georges Schwarz et Cie». Des agences furent en outre établies en plusieurs endroits et surtout à Pest, à Trieste, à Leipzig, à Dresde, à Lyon, à Rouen, à Amsterdam, à Londres, à Odessa, à Constantinople, à Smyrne, à Thessalonique et ailleurs.

Ces ramifications sociales s'étendirent rapidement partout. Une vive concurrence ne tarda pas à se développer parmi les étrangers qui, cependant, contribua à augmenter l'émulation entre les abeilles porteuses d'or.

Le jour de l'assemblée des actionnaires, lorsqu'on décidait de la répartition des bénéfices, le bonheur

était peint sur tous les visages des associés. Alors on apprenait officiellement, que les bénéfices s'élevaient à 80 % et même à 100 %, que la valeur des actions se décuplait !

Voici comment était réglée la partie « Profits et pertes ». On assurait avant tout, le versement des impôts dus à la Turquie. Puis, les dépenses générales étaient grévées : 1) du prix du blé distribué dans l'année aux indigents et à ceux qui n'étaient pas en état de travailler, 2) des cadeaux offerts aux pachas pour faciliter les travaux coopératifs, 3) des frais d'entretien d'hôpitaux, écoles et églises, 4) des frais de construction et d'entretien de routes et de maisons de santé, 5) des frais d'administration.

Après cela, on payait aux capitalistes un intérêt de 15 % et un intérêt moindre pour les dépôts aux caisses d'épargne. On fixait les bénéfices qui revenaient aux propriétaires des champs où était cultivé le coton, transformé ensuite en fils. Après quoi les ouvriers qui ne possédaient pas de propriété immobilière, recevaient leur part proportionnelle.

Afin de répartir équitablement les bénéfices revenant aux propriétaires-ouvriers on calculait le prix d'achat du coton et le prix moyen du fil vendu sur les divers marchés. C'est sur ces bases que ceux-ci touchaient leur part. Les ouvriers recevaient le reste des bénéfices. En divisant ce reste par le nombre total des salaires de toute l'association, on trouvait la moyenne de chaque salaire, qui était multipliée par le nombre des journées de travail de chacun. Après déduction de la somme payée par anticipation pour frais d'entretien, l'ouvrier était crédité du reste. Il n'existe pas de salaires déterminés pas même pour les autres employés (caissiers, commis aux écritures etc.). Mais des taux proportionnés aux bénéfices étaient aussi votés en leur faveur.

Cette association — d'après l'étude de Boulanger — fondée en 1795 avec 100 000 francs de capital environ, possédait en 1780 — année de sa plus grande prospérité — plus de 20.000.000 de francs !

Le Français Beaujour, qui visita Ambélakia en 1800, leur trouva des ressemblances avec les petites villes de Hollande. La servitude, qui, à leur pied, desséchait la vallée arrosée par le Pénée n'avait pas atteint les collines au sommet des quelles s'élevait le village. Aucun Turc n'avait le droit d'habiter ni même de séjourner parmi les Ambélakiotes, qui étaient gouvernés, comme leurs ancêtres, par leurs propres protogérantes ou démagérantes et leurs propres chefs. Deux fois les sauvages Musulmans de Larissa, jaloux de l'aisance et du bonheur des Hellènes asservis, tentèrent de monter jusqu'à eux pour piller leur village. Deux fois, ils furent courageusement repoussés par les mains de ceux qui déposant provisoirement la navette, prirent les armes meurtrières.

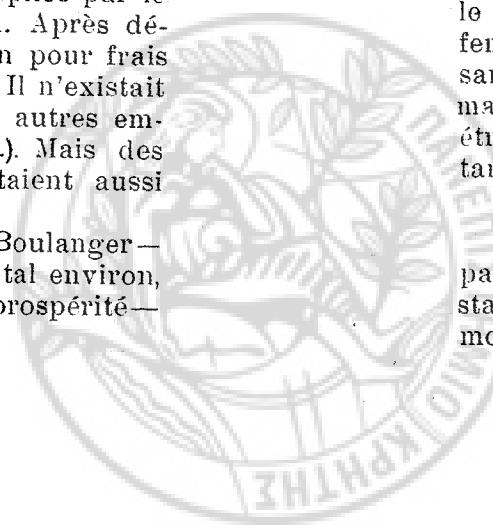
Il n'y avait pas un bras sain à Ambélakia, qui restât oisif. Dans les 24 teintureries de fils (kirhané) les hommes teignaient, les femmes filaient et les enfants eux-mêmesaidaient dans la mesure de leurs forces. Dans ces teintureries on fabriquait annuellement (vers 1800) 2.500 paquets, pesant 250.000 kilogrammes qui étaient, pour la plupart, expédiés en Allemagne.

« Et aujourd'hui... » demande Sp. Paganélis. « L'araignée — se hâte-t-il de répondre lui-même — tresse ses filets de mauvais augure là où en des temps de terreur et de malheur, existait un tel mouvement, une telle vie, une telle honnêteté, une telle savante répartition de bénéfices et de travail... ».

Le consul Français ajoute plus spécialement, pour le beau sexe d'Ambélakia : Il est agréable de voir les femmes à Ambélakia, armées du fuseau et causant, sans cesser de travailler devant les portes de leurs maisons. Mais ce plaisir est passager. Aussitôt qu'un étranger apparaît, elles s'enfuient brusquement, excitant ainsi, comme Galatée, plus vif le désir du spectateur.

« et fugit ad salices, et se cupit ante riperi »

« Mais aussi superficiellement qu'il les examine, le passant reconnaît en elles avec étonnement ces belles statuettes antiques, grandes et souples, qui ont servi de modèle aux plus belles statues du monde.

Les relations avec l'étranger n'ont pas peu contribué au développement matériel et moral de la confraternité des Ambélakiotes. Les bénéfices de ces relations étaient plus sensibles, parce que d'après le règlement, les agents et les correspondants après un séjour triennal à l'étranger étaient obligés de revenir au siège de la Société en Thessalie, et de servir pendant une année aux bureaux de la direction, pendant qu'ils étaient remplacés par d'autres aux agences à l'étranger. Les répatriés introduisaient à la métropole les bienfaits de la civilisation et des principes libéraux. N'oublions pas que tout cela se passait à l'époque où soufflait en Europe le vent violent de la Révolution française. Le passage d'une lettre datée du 2 septembre 1798, dont l'original existe encore à Ambélakia, adressée par G. S. Sinas, courtier alors à Vienne, à l'ambélakiote Maniaris parle «des troubles qu'occasionne en Europe ce Bonaparte...».

Il n'est donc pas étonnant que, dans cette confédération démocratique, il y avait des médecins nommés pour donner des soins à tous les habitants; que des écoles furent créées de tout ordre, fonctionnant régulièrement; que la Société fut pourvue de magasins généraux de blé et autres produits agricoles et industriels tant indigènes que de provenance étrangère; qu'une bibliothèque publique ainsi qu'un laboratoire de physique expérimentale furent fondés et qu'enfin, en 1804, huit Ambélakiotes sous la direction de l'archimandrite Anthime Ghazis, s'associèrent pour faire éditer le dictionnaire grec.

Dans ces jardins de prospérité, la criminalité disparut presque complètement. Si un délit était commis, le coupable était puni de la manière la plus archaïque, sans formalités interminables, par les démagérontes, lesquels en cas d'une faute plus grave remettaient l'inculpé à l'archevêque de Larissa.

Tels étaient à peu près la société et le régime de ce petit Etat thessalien, vivant, dans la servitude, mais se mouvant librement dans le vaste empire ottoman.

Des sociétés coopératives d'après le même système

environ se développèrent aussi ailleurs en Grèce — comme aux 24 villages de Zagora sur le Pélion, dont nous avons parlé ailleurs, — à Tyrnavo et Tsaritsaini, à Pharsale et autres parties de la Thessalie. Il y en a eu aussi aux Madémochoria de la Chalcidique pour l'exploitation des mines qui s'y trouvaient, ainsi qu'en plusieurs îles de l'Égée, surtout à Chios, pour la fabrication de la soie et des étoffes. Ce même système fut introduit dans les associations maritimes de Hydra, Spetsai et Psara ainsi qu'à Galaxidi et Kranidi. D'ailleurs, les voiliers pour la pêche des éponges ne fonctionnaient ils pas d'après ce système à Hydra et à Egine?

Mais aucune société coopérative n'est arrivée à la hauteur et à la grandeur de celle d'Ambélakia.

Mais un génie malveillant jalouza le bonheur des Ambélakiotes. Le sanguinaire Ali pacha de Janina, ambitionnant un trône de sultan, se révolta contre Mahmoud. Il était naturel que ce tyran ne vit pas de bon œil le progrès et le développement d'institutions libérales, dans le sein de la Turquie, ni la répartition de la richesse de façon socialiste. Il lâcha, contre les malheureuses victimes, ses hordes sauvages et leur fit voir que leurs crimes seraient récompensés par un riche butin. Les laborieux Thessaliens résistaient avec succès à la concurrence de Manchester. Mais qui pouvait résister aux décisions sanguinaires de l'odieux Ali?

Peu après, cette confédération microscopique dans laquelle s'était développée, telle une dernière lueur des anciennes cités helléniques, une civilisation sur des bases morales; peu après cette pléiade sociale, qui jouissait des biens de la république de Platon; cette union fraternelle qui avait inscrit sur ses statuts comme devises des versets de l'Evangile et la crainte de Dieu; qui répartissait équitablement les bénéfices selon les préceptes d'Aristote et qui avait si rapidement amassé tant d'or, était réduite en un amas de ruines! On les voit encore aux pieds de l'Ossa, les épaves du beau navire, horriblement détruit par le cours des choses, et qui était le joyau de la Thessalie.

La ruche fut, sauvagement renversée; les abeilles se dispersèrent à Vienne, Gênes, Livourne, Leipzig et ailleurs. La plupart de ceux qui restèrent en Thessalie participèrent, plus tard, à la lutte pour la restauration nationale. Des descendants de ces derniers, conservant par le sang et par la tradition, les traces de leur esprit coopératif et ami du progrès, se trouvent encore dispersés partout, même à Athènes. Dans les teintureries de Leipzig à ce que j'ai appris, travaillent encore des Ambélakiotes, recherchés de préférence.

L'attaque des monstres à face humaine, fut complétée par la banqueroute du Trésor de l'Autriche et des banques autrichiennes où furent engloutis, en 1811, dix millions environ de francs, car l'association des Ambélakiotes se trouva fortement exposée à Vienne où elle avait le plus grand centre de ses intérêts commerciaux.

Beaujour et Urquahart attribuent la dissolution de l'association aussi à des querelles qui seraient surgies plus tard parmi les associés et qui auraient provoqué un procès de plusieurs années. Mais ceci est démenti par Boulanger. Et ce témoin est le plus digne de foi, car il a étudié plus attentivement et a, plus que tout autre, tiré de sources plus positives l'histoire de la naissance et de la disparition à laquelle il avait consacré les dernières années de sa vie et qu'il avait essayé de transplanter dans sa patrie. Ses efforts furent arrêtés par sa mort, après laquelle ses amis publièrent son intéressant ouvrage.

Boulanger entre autres, constate avec une sagacité, digne de beaucoup d'étude que le miracle de l'association au pied de l'Ossa, a pour mobile principal l'intérêt. Mais, si avec l'intérêt, se combinaient aussi d'autres motifs moraux, intellectuels et industriels, les résultats auraient été, incontestablement, supérieurs. Boulanger attire, là-dessus, l'attention des philanthropes qui travaillent pour le bonheur de l'humanité.

Pour cette raison, il indiquait, dans son mémoire à Colettis, le besoin d'instituer un concours pour la recherche historique des sociétés coopératives helléniques

ques d'avant 1821 et l'application de l'institution sur la base de ces recherches notamment sur la répartition des terres domaniales.

Ces terres ont été, depuis lors, réparties. Mais l'institution des sociétés coopératives, florissantes ailleurs, n'a point été cultivée en Grèce. Les premiers essais ne remontent pas au-delà du dernier lustre. Nous sommes encore à la période des tâtonnements. Et l'on ne peut prévoir l'avenir.

Cependant, quoi qu'il arrive, on ne doit pas laisser sous silence, il faut, au contraire, proclamer partout le fait que là bas, dans un ravin entre l'Olympe et l'Ossa, fut, pour la première fois, résolu dans l'application — et non seulement en théorie — un grand, peut-être le plus grand problème social. Ce que Platon, a, pour le bonheur des peuples, conseillé, par ses Lois et tracé dans sa République; ce que, plusieurs siècles après (1516 a. J.-C.) a tenté l'Anglais Thomas Moore par son système, qui a été, avec raisen, qualifié d'utopie; ce qu'ont dépeint Campanella (1630) dans sa cité du soleil (*Civitas soli*), Harrington dans son «Oceania» Morelly (1753) dans sa «Basiade»; ce qu'ont entrepris Rousseau, Mavly et Voltaire, c'est-à-dire améliorer la condition de la classe ouvrière, l'entente, sans révolutions, entre les capitalistes et les ouvriers, pour le profit mutuel, les Ambélakiotes asservis l'ont appliqué dans la réalité, tranquillement et sans bruit, au fond des ravins de l'Ossa. Tandis que ceux qui les avaient précédé comme ceux qui les suivirent Owen, Charles Fourier, Louis Blanc, Jaurès et tant d'autres, ont vu leurs théories, belles sur le papier et dans leurs cabinets de travail, se briser dans la réalité pour que de leurs débris surgissent des criminels, de régicides, des anarchistes!...

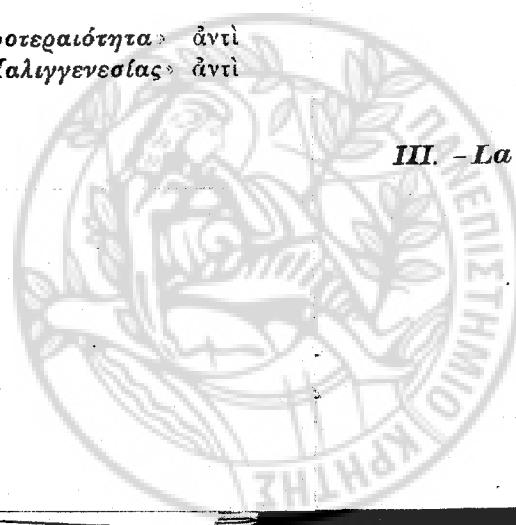
Après deux mille ans de servitude, jaillit près de l'immortel Olympe la lumière de la liberté. Dans les torrents et les grottes de l'Ossa renaquit l'ancien caractère des républiques helléniques, et dans ce coin turc se développèrent l'intelligence et les vertus de l'ancienne Grèce.

«Par la simplicité et la bonne foi — constate avec raison depuis l'année 1836 l'Anglais Urquahart — l'Association des Ambélabiotes a donné à l'Univers une leçon pratique sur les Sociétés commerciales; elle a préparé un exemple unique dans l'histoire manufacturière de l'Europe, d'une association de capitaux et d'ouvriers dirigée habilement, économiquement et avec succès, et plaçant au même rang les intérêts du capital et du travail».

Georges N. Philarétos

Παροράματα.

Γράφε: εἰς σελίδα 7 στίχον 8 «προτεραιότητα» ἀντὶ «πρωτεραιότητα» εἰς σελ. 26 στ. 28 «Παλιγγενεσίας» ἀντὶ «παλλιγγενεσίας».

Π Ι Ν Α Ξ Π ΕΡΙΞ Ο Μ ΕΝ Ω Ν

· Αντὶ προλόγου	σελίδα 3
· Εισαγωγή	5
I.—Τὸ κοινωνικὸν θαῦμα τῶν Ἀμπελακίων	11
§ 1. — Πατρὶς τῶν συνεργατικῶν ἐταιρειῶν	12
§ 2. — Κοινωνικοεταιρικὸς σύνδεσμος	13
§ 3. — Ἐπὶ τοῦ Κισσάβου, παρὰ τὰ Τέμπη	14
§ 4. — Δημοκρατικὴ δμοσπονδία ὑποτελής!	16
§ 5. — Ἐξακισχύλιοι συνέταιροι ὡς ἀδελφοί	18
§ 6. — Μόνον τὰ μέλη τῆς κοινότητος	20
§ 7. — Συνεργατικοὶ πλόκαμοι πανταχοῦ	20
§ 8. — Διανομὴ κερδῶν	21
§ 9. — Ο Beaujour εἰς Ἀμπελάκια	23
§ 10. — Πράκτορες Ἀμπελακιώται ἐν τῷ ἔξωτερικῷ	24
§ 11. — Ανατροπὴ κυψέλης	25
§ 12. — Ἀπαράμιλλος ἔτι ὁ συνεταιρισμὸς ἐκεῖνος	27
§ 13. — Λύσις τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος	28
§ 14. — Τὸ μάθημα παγκοσμίως ἀξιομίμητον	29
Βιβλιογραφία	32
II.—Ἡ ἑλληνικὴ ναυτιλία κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἐπαναστάσεως	34
§ 1. — Συνεργατικοὶ συνεταιρισμοὶ ναυτικῆς ἐμπορίας	34
§ 2. — Ἐλευθερία ἀνευ τάξεως	41
III. —La société coopérative d'Ambélakia	45
Πίναξ περιεχομένων	57

Τὰ Ἀμπελάκια ἔδωκαν εἰς τὸν κόσμον
οὐπταντα μάθημα καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην
μοναδικὸν παράδειγμα ἀρμονικοῦ συνδυα-
σμοῦ κεφαλαίων καὶ ἐργασίας».

Urquhart.

*Ambélakia par son activité ressem-
ble plutôt à un bourg de Hollande
qu'à un village de Turquie.*

F. Beaujour (en été 1800).

ΤΥΠΟΙ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ - Π. Α. ΣΑΚΙΔΗΝΟΥ

